КОНТРОЛЬНЫЙ ЭКЗЕМПЛЯР

Масса а мехкашкара пролетареш, цхьанатоха!

СЕРДАЛО

(«Свет»)

Советски Союза Коммунистически парте Нохч-ГӀалгӀай обкома, Нохч-ГӀалгӀай АССР Лакхехьарча Советан Министрий Советан орган.
Орган Чечено-Ингушского обкома Коммунистической партии Советского Союза, Верховного Совета и Совета Министров Чечено-Ингушской АССР.

АРАДУЬЛ 1923 ШЕРА ДЕНЗ

№ 149 (4620). ЕРА, 12 декабрь, 1968 шу. Мах 2 кап.

Тахан номер тӀа:

Москве болх беш я воррхӀазлагӀа хержача СССР Лакхехьарча Совета пхелагӀа сесси

•

ПХЕ ШЕРА ПЛАН—ХАНАЛ ХЬАЛХА!

•

СОВГӀАТАШ—ДИКАГӀЧАРНА

ЛЕНИНА ЯЬХХАЧА ТАЙПАРА ГӀА БОАХАШ

ВОРХӀАЗЛАГӀА ХЕРЖАЧА СССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТА ПХЕЛАГӀА СЕССИ

ХьалхагӀа дена хьайоагӀача езача традицега мехка Ӏаьхала лакхерча органо боля беча деношка Йоккхачу Кремлевски Дворецан тӀа урагӀйеда пачхьалкхан байрах. Цо дагадоагӀйташ санна хетаду: хьогӀа руреж яьккхай коммунизмага болача В. И. Ленина биллача наькъа тӀа. ГӀаргӀакхоачаш латта баьча наьча дийнахьа денз 100 шу дизар — хьогӀача патриотически гӀулакхашта, халкъа ирса дукха хьогӀа хӀамаш карагӀдувлара дегаш урауттадеш йола сийлахь-йоккха стимул.

10-ча декабре Йоккхача Кремлевски Дворецан СССР Лакхехьарча Совета пхелагӀча сесси гулбелар болхлой класса, колхозни ахархой, интеллигенце бизза бола викалаш. Сийрдадьыйнача керлача басарашца тоаьча йовзаш йолча залаша тӀайийцар уж. Сесси дӀайолаялалз хьалххагӀа архитекторашца, гӀишлашъерашца, гӀирсаш юхаметтаувттадерашца баьхка - дика совгӀат дир депутаташта — из исторически здани теаль а юхаметтаоттаь а баьхкаб уж.

ӀуйрийнагӀ 10 сахьат даьннача хана Къамий Совета председателa Ю. И. Палецкиса председателал а дейш хӀийолаелар СССР Лакхехьарча Совета Къамий Совета заседани. Цига дакъа хоацараша хьалхГӀоттарца сий дир кенначa Къамий Совета депутата К. К. Рокоссовски.

12 сахьат даьлча цигга Йоккхача Кремлевски Дворецe хьайийллар СССР Лакхехьарча Совета Союза Совета заседани а. Председателал деш вар Союза Совета председатель И. В. Спиридонов. Къаьст-къаьста хинначa палатай заседанешца ладийгӀар Къамий Советен Союза Советен мандатни комиссешa керда хержача СССР Лакхехьарча Совета депутатий полномочешка хьажарах даьца яьча докладашка.

ЧӀоагӀйина сесси ден повестка:

1. 1969 шера СССР халкъа боахам дегӀабоалабара Пачхьалкхен плана хьакъехьа;
2. 1969 шера йолча СССР Пачхьалкхен бюджета хьакъехьи 1967 шера СССР Пачхьалкхен бюджет кхоачашъяра хьакъехьи;
3. СССР лаьттан законодательства Лардий проекта хьакъехьа;
4. СССР Лакхехьарча Совета Президиума указаш чӀоагӀдара хьакъехьа;
5. Кагирхой гӀулакхашта йола СССР Лакхехьарча Совета Союза Советен Къамий Советен массазара комиссеш вӀашагӀйохкара хьакъехьа.

Депутаташа цигга сесси болха порадок а чӀоагӀйир, хӀараъена юкъе 31 саг волаш кагирхой гӀулакхашта йола палатай комиссеш вӀашагӀа а ехкар. Къамий Совета комиссе председателалйа хержар депутат А. Н. Аксенов, Союза Совета комиссе председателалла депутат Е. К. Лигачев. Союза Совета депутаташа цоай заседане тӀайийцар депутат К. И. Галанщин целлюлозно - бумажни промышленноста министрaлла хьожанарца дувзаденна из промышленноста, транспорта, бувзама йолча массазарча комиссе члена лекхарех мукъавалийтарах бола предложени.

14 сахьат даьлча СССР Лакхехьарча Совета Союза Советен Къамий Советен цхьана заседани хилар Йоккхача Кремлевски Дворецe.

Заседанеш ееча зала балкона тӀа ба дукхa хьаьший — столицан областен къахьегамхой викалаш. Ложашка — кхыча мехкашкара дипломаташ, советски дезол лехьарен корреспонденташ.

Гулбеннараша безаме тӀайийцар новкъостий Л. И. Брежнев, Г. И. Воронов, А. П. Кириленко, А. Н. Косыгин, К. Т. Мазуров, А. Я. Пельше, Н. В. Подгорный, М. А. Суслов, А. Н. Шелепин, Ю. В. Андропов, В. В. Гришин, П. Н. Демичев, Д. А. Кунаев, П. М. Машеров, В. П. Мжаванадзе, Ш. Р. Рашидов, Д. Ф. Устинов, В. В. Щербицкий, И. В. Капитонов, К. Ф. Катушев, Б. Н. Пономарев, М. С. Соломенцев.

Заседане председателал деш вар СССР Лакхехьарча Совета Союза Совета председатель И. В. Спиридонов.

«1969 шера СССР Халкъа боахам дегӀабоалабара Пачхьалкхен плана хьакъехьа» доклад бир СССР Министрий Совета Председатела заместитель, СССР Госплана председатела депутата Н. К. Байбаков.

(Н. К. Байбакова доклада изложени хьажа газета 2-ча агӀо тӀа).

Цул тӀехьагӀа «1969 шера йолча СССР Пачхьалкхен бюджета хьакъехьи 1967 шерара СССР Пачхьалкхен бюджет кхоачашъяра хьакъехьи» доклад бир СССР финансий Министра В. Ф. Гарбузов.

(В. Ф. Гарбузова доклада изложени хьажа газета 3-ча агӀо тӀа).

Цу тӀехь чакхъяьлар СССР Лакхехьарча Совета Союза Советен Къамий Советен цхьана хинна заседани. 11-ча декабре дӀахо болх бир сесси.

• • •

МОСКВА, 11 декабрь. (ТАСС). Тахан Йоккхача Кремлевски Дворецe дӀахо шийна болх беш хилар ворхӀазлагӀа хержача СССР Лакхехьарча Совета пхелагӀа сесси. ӀуйрийнагӀ 10 сахьат даьлча йолайир Союза Совета заседани.

Безбаь тӀайийцар депутаташа а хьаьшашa а новкъостий Л. И. Брежнев, Г. И. Воронов, А. П. Кириленко, К. Т. Мазуров, Н. В. Подгорный, М. А. Суслов, Ю. В. Андропов, В. В. Гришин, П. Н. Демичев, В. В. Щербицкий, И. В. Капитонов, К. Ф. Катушев, М. С. Соломенцев.

Заседане председателал деш вар Союза Совета председатела заместитель Б. Е. Патон.

Сесси дувца оттадаьча деша хьалхарча а шоллагӀча а пунктагӀа содоклад йир СССР Лакхехьарча Совета Союза Совета планово - бюджетни комиссе председатела депутата П. А. Резников.

Содокладал тӀехьагӀа прениш йолаелар. Цига къамаьлаш дир депутаташа Украински ССР Министрий Совета председатела В. В. Щербицкий, къахьегамхой депутатий Московски городской Совета исполкома председатела В. Ф. Промыслов, РСФСР Министрий Совета председатела хьалхарча заместитела М. Г. Гысина, Белорусски ССР Министрий Совета председатела Т. Я. Киселев, Казахстана КП ЦК секретара Г. А. Мельника, Кургански областа Шатровски района «Россия» яхача колхоза председатела А. И. Сычев, СССР кхачан промышленноста министра В. П. Зотова, Узбекски ССР Министрий Совета председатела Р. Курбанов, къахьегамхой депутатий Оренбургски областией Совета исполкома председатела А. Н. Баландина,

Таханара Союза Совета заседани цу тӀехь чакхъяьлар.

Цул тӀехьагӀа йолаелар прениш. Къамаьлаш дир депутаташа: Казахски ССР Министрий Совета председатела М. Бейсебаев, Украина КП Киевски горкома хьалхарча секретара А. П. Ботвин, Азербайджански ССР Лакхехьарча Совета Президиума председатела М. А. Искендеров, СССР машинанаькъий министра Б. П. Бещев, Узбекистана КП Каракалпакски обкома хьалхарча секретара К. Камалов, СССР кӀора промышленноста министра Б. Ф. Братченко, Чувашски АССР Вурнарски района «Янгорчино» яхача колхоза председатела В. И. Романов, Молдавски ССР Лакхехьарча Совета Президиума председатела К. Ф. Ильященко, Литовски ССР Министрий Совета председатела хьалхарча заместитела К. К. Кайриса, КПСС Уфимски горкома хьалхарча секретара М. З. Шакиров, Къилбаседен машинанаькъа Микунь яхача станце паровозни депо-тепловоза машиниста Е. И. Алексеев.

Цу тӀехь чакхъяьлар Къамий Совета таханара заседани.

12 декабре шийна болх дӀахо берзба СССР Лакхехьарча Совета сесси.

(ТАСС).

ПЛАН КХОАЧАШЪЯЬЙ

Пачхьалкхенга шекара свекла йохкара 1968 шера оттаяь план кхоачашъяьй РОССИЙСКИ ФЕДЕРАЦЕ юрта боахама къахьегамхоша.

Республика колхозашеи совхозашеи заготовительни пункташкеи шекара заводашкеи дӀакхоачаьй 24 миллиони 81 эзари тонн свекла.

ФЕРГАНСКИ ОБЛАСТЕРЧА боамби лелабераша кхоачашъяьй пачхьалкхенга боамбе - бедах йохкара план. Заготовительни пункташка дӀачуеннай 473 эзар тонн.

Юртбоахама продукташ дӀахо дӀалуш латта.

МОСКВА. Кремлерча СССР Лакхехьарча Совета заседаней зале. Къамий Совета сесси хьайийлача хана. ТАСС сурт (Хьанийцад фототелеграфаца).

ЛЕНИНСКИ къахьегама вахта

100 шу

ХЬИНАР ДОЛА ДОЯРКАШ

Грозненски района Ленина цӀерагӀча колхоза шурий-товарни ферма укх тӀеххьарча шерашка цӀаккха а хьалха лаьттарий мугӀарашка хиннай. Векъа укх шера лакха къахьегама толамаш даьхад ферма коллективо, хьалхара итт бутт чакхбоалаше тӀеххкоачашйир цар пачхьалкхенга шура йохкара шера план. НагахьсанаI плана Лаьхенна дӀалла йийзар 740 тонн хиннай, цар еннар иис тонн дукхагӀа хилар.

Дика доярхаш дукха ба ферме. Масала, 21 шу да Н. Мазаева доярка болаш боах бу. ХӀанзе ше лелдеча доахах хӀаранегара планаца совгӀа 384 килограмм шура яьккхай цо укх шера. Кхы а дикагӀа толамаш даьхад цунна яхье яьннача О. Барабаса. Плана хӀара Ӏаттагара шера 1641 килограмм яккха езача хӀанзале 2304 килограмм шура яьккхай цо. Цунга я ферма карара кара тела Цӏе байрах.

Дика кхоаб ферме доахан. Цар доакъара рашиона юкъе я йоа, силос, жмых, кхьдоза доакъар. Иштта кхаьбача доахана шурий хьоанал лакхлу, хӀаьта чусовнадаьчул тӀехьагӀа продуктивность дох а еннаш. Дукха къахьийгад ферме деттача доахая Ӏуа тоадеш а. Къоабаяла шура хӀезигъяь доахан дӀа а доахаш къона дихача фух долча хьайбашца тоалу Ӏух.

Цу дерригача дикача гӀулакхаша торо хилийтай пачхьалкхенга шера плалах йохка езачул 46 тонн дукхагӀа шура йохка.

В. ШОВХАЛБИЕВ.

МЕХКДАЬТТАХОЙ КОТАЛО

Пятилетка кхоаргӀча шера «Грознефть» объединене чуйоагӀача мехкдаьтта промыслови управленешта юкъе даим хьалха латтае хьайоагӀа «Горскнефть» НПУ мехкдаьттахой коллектив. Дешкхача къахьегама совгӀатаца вайхьаний из СССР-а Лакхехьарча Совета сесси хьаелача денна: мехкдаьттеи гази яккхара шера план 8-ча декабре кхоачашъяьй мехкдаьттахоша. Ер бутт чакхбалале, кха пятилетка даьлагӀча шера чотах доаккхаргда 150 эзар тонн «Ӏаьржа мехкдаьтта» 10 миллион совгӀа кубически метр газ. ДӀадаьча шера 11 бетта доаккхаш хиннача 38,8 процент дукхагӀа да укх шера доаккха мехкдаьтта. Уж къахьегама толамаш доаладча дикха лоаьдолаш оборудованешца. Йоакха мехкдаьтта шеш а тоайийташ, укх шера ший скважина кьосий цар мехкдаьтта доаккхарашка.

Мехкдаьтта промыслови управлене 11 бетта аллашта совгӀа рекордаш ю мехкдаьттеи гази 1178 эзар сома пайда а. Къахьегама оценерах плана 6 процент тӀеххоачашъяьй.

Электроэнерги, кхйола материалаш кхара тӀеха а чӀоагӀа къоаскдоаттабу мехкдаьтта доаккхараша. Цох долаш бераат доахаш. Укх шера кхо ь электроэнерги 4870 эзар киловатт - сахьат да. Пачхьалкхенна 80 эзар совгӀа сома пайда а беш, производствана юкъейихьай дукха рационализаторски предложенеш. Араденача продукцега дӀаяхах дика лоьхаь. Управлене мехкдаьттахошта юкъе хьалха латт цар. Даьллеш дерте латтача Эльдарово яхача промысла коллектив. ДӀахо йоаьча хана а хьалхара меттиг дӀа ца лоца лерз промысла мехкдаьттехоша.

В. НАСТЕКО.

«Горскнефть» НПУ планови отдела экономист.

РАЦИОНАЛИЗАТОРИЙ ГӀУЛАКХАШ

Пхе шера план хана хьалха кхоачашъяра тӀайийца социалистически декхараш толамца кхоачашду КПСС XXIII-ча съезда цӀи лелаеча Грозненски крекинг-завода рационализатораша. ХӀанзалехьа тӀехкоачашйаьа цар пятилетка кхоалагӀча шера тӀайийца социалистически декхарам. Укх шера 11 бетта цар юкъе а ль производствана юкъейихьай 502 рационализаторски предложени. Цар пачхьалкхенна баь пайда 178665 сом да. Къаьстта дика творчески къахьегаш хилар укх шера белгалбаьннаб рационализатор Хаджиев Юсуп, Купель Виктор, Данилов Юрий, кхыбараш. Царех хӀаране производствана юкъейихьай 5—6 рационализаторски предложени.

Б. ДОТМАРЗИЕВ.

Контрольно - измерительни приборашца нийса болх бар чӀоагӀа доаргӀдоа да энергетикашта. Из дика кхетаду царех дукхахчар. Даьо дикача хьаша тӀа хулийт приборхаш № 2 йолча ТЭЦ-а слесара-прибориста Корзун Валере. Цара из ремонт дина хул, кудукхьа приборахш бахха тӀа тоаша я. Дукха балхлой ба ТЭЦ-а Ӏомабаь. ХӀаьх комсомолка Елизарова Лариса а Ӏомаяй.

Сурта тӀа: слесарь-прибористт В. Корзун ученица Л. Елизаровац.

В. Добанова сурт.

ЧЕРСИЙ-БАЛКХАРОЙ АССР ХАЛКЪА АРТИСТ ЯХА СИЙЛЕН ЦӀИ НОВ М. А. ЭСЕМБАЕВНА ЯЛАРАХ ДОЛА ЧЕРСИЙ-БАЛКХАРОЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТА ПРЕЗИДИУМА

УКАЗ

Хореографически искусство дегӀайоаладеча йоккхача хӀамаш карагӀдувларахи Черсий-Балкхароштахьа Нохч-ГӀалгӀай АССР литературан искусстван деноаш долаш хьинера дакъа лацарахи Нохч-ГӀалгӀай пачхьалкхен филармоне солиста ЭСЕМБАЕВ Махьмуд Алисултановича Черсий-Балкхарой АССР халкъа артист яха сийлен цӀи дойла.

Черсий-Балкхарой АССР Лакхехьарча Совета Президиума председатель
М. ГЕГТУЕВ.

Черсий-Балкхарой АССР Лакхехьарча Совета Президиума секретарь
Ф. АРСАЕВА.

гор. Нальчик.
1968 шера, 30 ноябрь.

ЧЕРСИЙ-БАЛКХАРОЙ АССР ЗАСЛУЖЕННИ АРТИСТ ЯХА СИЙЛЕН ЦӀИ НОВ М. У. ДИДИГОВНА ЯЛАРАХ ДОЛА ЧЕРСИЙ-БАЛКХАРОЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТА ПРЕЗИДИУМА

УКАЗ

Хореографически искусство дегӀайоаладеча йоккхача хӀамаш карагӀдувларахи Черсий-Балкхароштахьа Нохч-ГӀалгӀай АССР литературан искусстван деноаш долаш хьинера дакъа лацарахи Нохч-ГӀалгӀай иллен халхарен пачхьалкхен ансамбла солиста ДИДИГОВ Увайса Махьмада Черсий-Балкхарой АССР Заслуженни артист яха сийлен цӀи дойла.

Черсий-Балкхарой АССР Лакхехьарча Совета Президиума председатель
М. ГЕГТУЕВ.

Черсий-Балкхарой АССР Лакхехьарча Совета Президиума секретарь
Ф. АРСАЕВА.

гор. Нальчик.
1968 шера, 29 ноябрь.

ИЛЛЕН ХАЛХАРЕН НОХЧ-ГӀАЛГӀАЙ ПАЧХЬАЛКХЕН АНСАМБЛА ЧЕРСИЙ-БАЛКХАРОЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТА ПРЕЗИДИУМА СИЙЛЕН ГРАМОТА ЯЛАРАХ ДОЛА ЧЕРСИЙ-БАЛКХАРОЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТА ПРЕЗИДИУМА

УКАЗ

Черсий-Балкхароштахьа Нохч-ГӀалгӀай АССР литературан искусстван деноаш долаш йоккхий творчески толамаш даьхарахи дика концерташ уттадарахи иллен халхарен Нохч-ГӀалгӀай пачхьалкхен ансамбла Черсий-Балкхарой АССР Лакхехьарча Совета Президиума Сийлен грамота дойла.

Черсий-Балкхарой АССР Лакхехьарча Совета Президиума председатель
М. ГЕГТУЕВ.

Черсий-Балкхарой АССР Лакхехьарча Совета Президиума секретарь
Ф. АРСАЕВА.

гор. Нальчик.
1968 шера, 29 ноябрь.

НОХЧ-ГӀАЛГӀАЙ ПАЧХЬАЛКХЕН ФИЛАРМОНЕ СИМФОНИЧЕСКИ ОРКЕСТРА ЧЕРСИЙ-БАЛКХАРОЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТА ПРЕЗИДИУМА СИЙЛЕН ГРАМОТА ЯЛАРАХ ДОЛА ЧЕРСИЙ-БАЛКХАРОЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТА ПРЕЗИДИУМА

УКАЗ

Черсий-Балкхароштахьа Нохч-ГӀалгӀай АССР литературан искусстван деноаш долаш йоккхий творчески толамаш даьхарахи дика концерташ уттадарахи Нохч-ГӀалгӀай Пачхьалкхен Филармоне симфонически оркестра Черсий-Балкхарой АССР Лакхехьарча Совета Президиума Сийлен грамота дойла.

Черсий-Балкхарой АССР Лакхехьарча Совета Президиума председатель
М. ГЕГТУЕВ.

Черсий-Балкхарой АССР Лакхехьарча Совета Президиума секретарь
Ф. АРСАЕВА.

гор. Нальчик.
1968 шера, 23 ноябрь.

НОХЧ-ГӀАЛГӀАЙ АССР ЛИТЕРАТУРАН ИСКУССТВАН БОЛХЛОШТА ЧЕРСИЙ-БАЛКХАРОЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТА ПРЕЗИДИУМА СИЙЛЕН ГРАМОТА ЯЛАРАХ ДОЛА ЧЕРСИЙ-БАЛКХАРОЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТА ПРЕЗИДИУМА

УКАЗ

Черсий-Балкхароштахьа Нохч-ГӀалгӀай АССР литературан искусстван деноаш долаш йоккхий творчески толамаш даьхарахи хьинаре дакъа лацарахи Черсий-Балкхарой АССР Лакхехьарча Совета Президиума Сийлен грамота дойла:

АЙДАМИРОВА Аьмаха Мареме — Нохч-ГӀалгӀай Пачхьалкхен филармоне солисткана.
АХМАТОВА Солтмурада Раисане — Нохч-ГӀалгӀай АССР яздархой Союза правлене председатела.
БАЗОРКИН Муртаза Идриса — яздархочунна.
ДАГАЕВ ШитӀий Валида — иллен халхарен Нохч-ГӀалгӀай пачхьалкхен ансамбла солиста.
МАМАКАЕВ Махьмад Ависовича — «Орга» яхача альманаха редактора.
САЧКО Филипп Николаевича — художника.
ТАТЬЯНЧЕНКО Нина Осиповнайна — Нохч-ГӀалгӀай Пачхьалкхен филармоне солисткана.
ЯНДИЕВ Хамарзий Жамалдина — поэта.

Черсий-Балкхарой АССР Лакхехьарча Совета Президиума председатель
М. ГЕГТУЕВ.

Черсий-Балкхарой АССР Лакхехьарча Совета Президиума секретарь
Ф. АРСАЕВА.

гор. Нальчик.
1968 шера, 29 ноябрь.

Н. М. ГИРИНА НОХЧ-ГӀАЛГӀАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТА ПРЕЗИДИУМА СИЙЛЕН ГРАМОТА ЯЛАРАХ ДОЛА НОХЧ-ГӀАЛГӀАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТА ПРЕЗИДИУМА

УКАЗ

Дукхачу шерашкахь партийни органашкахь хьанаре къахьегарахи вина дийнахьа дена 50 шу дизарца дузаденнехь Нохч-ГӀалгӀай Автономни Советски Социалистически Республика Лакхехьарча Совета Президиума Сийлен грамота дойла ГИРИН Николай Максимовичa — КПСС Нохч-ГӀалгӀай обкома промышленно-транспортни отдела заведующе заместитела.

Нохч-ГӀалгӀай АССР Лакхехьарча Совета Президиума председатель
И. АЛМАЗОВ.

Нохч-ГӀалгӀай АССР Лакхехьарча Совета Президиума секретарь
Г. СЕЛОКИН.

гор. Грозный.
1968 шера, 9 декабрь.

СССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТА ПХЕЛАГIА СЕССИ

1969 ШЕРА СССР ХАЛКЪА БОАХАМ ДЕГIАБОАЛАБАРА ПЛАНАХ

СССР МИНИСТРИЙ СОВЕТА ПРЕДСЕДАТЕЛА ЗАМЕСТИТЕЛА, СССР ГОСПЛАНА ПРЕДСЕДАТЕЛА ДЕПУТАТА нов. Н. К. БАЙБАКОВА ДОКЛАД

ХIинаьа СССР-а Лакхехьарча Совета сесси гульеннай, ьалар доклад-чика, вай халкъа творческ хьинар кхы а айденнача хана. Берригача мехка хьежай вай партин паччахьалкхен хьаль В. И. Ленин ваь 100 шу дизара мадоаггIара накъадахара социалистически кхь. Предприятей, гIишлоний, колхозий, совхозий коллективаш гIерт цу исторически денна доккхийча производствени толамаш ца накъаяка кхе шера план хавал хьалха кхочашъе.

Чакхдолаш латта 1968 шу мехка экономика, Iилма, культура дегIайоалаеча, советски вахара хьал лакхдеча доккхий толамаш даьла шу да. Вай халкъо КПСС XXIII съезда решенеш кхочашъеш керда лоархIаме тIа баьккхаб.

Н. К. Байбакова хоам бир, дIададача шера, СССР Лакхехьарча Совета 3-ча сесси 1969—1970 шерашка СССР экономика дегIайоалаяра керттера кьокхамаш чIоагIIаь хиина хилара. СССР-а Лакхехьарча Совета 5 сесси хьожаргIолаш хьалхашка ена хьатIадоагIача шера СССР халкъа боахам дегIабоалабара Пачхьалкхен плана проект оттаьй 3 сесса чIоагIдьча экономика дегIайоалаяра керттерча хьокхамий ларда тIа а 1968 шера план кхочашъерг-хилара, хIьта мишта дIадахача шера СССР Лакхехьарча Совета заседанешка депутаташ ьыча предложеней, замечаней лоархIам а беш.

1969 шера плана проекто шира чIоагIIало дуаш пятилетка хьалхарча кхаь шера СССР халкъа боахам дегIабоалабеш даькхача толамашца а.

Цу тIехьалда оттадаь де Коммунистически парте XXIII съезда, решенеш дIахо кхочашъергара де деза гIулакхаш.

Доклад-чико лоаша дийцар укх шера план кхочашъяра хьалхе а ьыча итогех. Цо ьалар, 1968 шера план кхочашъяра йолча хьалхе а ьыча итогаша йоаш хулйт плана керттера заданеш берригa хьайнача мехка а союзни республикашка а толамца кхочашъеь хилар СССР Лакхехьарча Советега дIахайта.

ДIададача шерана найсйолча кьаман доход 1968 шера 7,2 процент лакхлургаь планах лаьрхIа хиннар 6,8 процент хиннеча. Промышленни производства боарам 1967 шерана найсбиха 8,2 процент лакхлургба планах 6,1 процент хиннеча.

1968 шера дIахо чакхйоалаш яр экономически реформа. ХIинз укх сахьта планированеи экономически стимулированеи кердача системага дьаккхай 26 эзар промышленни предприяти. Из хул промышленни производства берригача боарама 4 даькъах 3 дакъа гарга а боалача пайдах 80 процент а. 3 шера керддача кьаьлика яьхача предприятеша планал совгIа 9 миллиард сомаш тIех мах бола продукци 2 миллиард сомаш дукхагIа пайдах беннаб.

Реформо дика влияни йир предприятешкарча берригача экономически балха боарама. Мукъа завода чурка планированен учетех доаттама а еш.

Юрта боахамо шерагара шу массава доал дукхагIа йоаккх мехка хилийна оргIоаца продукци. ЧIоагIлу материально-техническа база. ДIаьхача хана чIоагIа планаш оттаера ларда тIа юртбоахаме продукташ кийчъяра кердача политикага доалаб хилза хийса хинал. 1968 шера юрта боахама валовой продукци 80 миллиард сомага кхоачаргья — вай мехка дерригача историе чухь эггара тIех бола боарамга.

Мукъ кхехьара план транспорта масса а тайпаца кхочашъю.

Финансироване капитальни вложеней юкъара боарам укх шера 61,6 миллиард сом гарга хургба. 1967 шера фактически кхочашъяьча 8,5 процент дукхагIа хул из. Цунца паччахьалкхен централизованни капитальни вложеней боарам 43 миллиард сом хургба, е 4,8 процент тIехагIа.

КПСС ЦК сентябрьски (1967 ш) Пленума решенешка хьежжа халкъа вахара хьал лакхдеш доккхий гIулакхаш тоьа. Дика лакхъенкай балхана [illegible]. Из бахьан долаш болалойи гIулакхерча паьхен алапи юкъъера лаьрхIача 7,6 процент лакхлургда, хIьта колхозхошта ахчанца а продукташца а къахьегачах луp — 6,3 процент.

1968 шера дерригаш а лаьрхIача 106 миллион квадратни метр хула яхана чубаха цIенош тьаллдоргда. Кердача цIенойшка беха а хоаттаргба, шоай фусама тьаллаш тоа а дергда 11 миллион саг гаргга болча наха.

1968 шера нах чубаха цIенош хьалдарга дIайоххита капитальни вложенеш финансироване ерригъча моттигашка 5 процент лакх а лургья, 10,2 миллиард сом а хургья. КПСС XXIII-ча съезда Директиваш тIа укх шера лаьрхIачул дукхагIа хул уж.

Беррий бешамашкарен яслешкарен бераш 9 миллионага кхоачаш хургда.

Партеи правительстваи укх тIехьарча шерашка халкъа боахама доал делга тоадара оттадаь гIулакхаш кхочашдаро йиш хилийтар пятилетка хьалхарча кхаь шера экономика кхы а лаккхье, керттерча экономически хьокхамаш КПСС XXIII-ча съезда Директиваша белгалъьяьача дегIадахара темпал тIехдовла.

Промышленни продукце боарам 3 шера 30 процент гарга лакхлургба, цунца наха яша товараш арахецилга 28 процент а луш, из планой заданел дукха тIех да. Болх бе йоалийтай 1000 совгIа керда йоакха предприяти.

Юрта боахама валовой продукце боарам 1966—1968 шерашка шера юккъера лаьрхIача 78 миллиард сом хургба, е хьалха дIадахача кхаь шера йиннача валовой продукце шера юккъера лаьрхIача боарамал 17 процент дукхагIа.

Цу кхаь шера хьалдергда 313 миллион квадратни метр хула яха чубаха цIенош, цо торо хулийтаргья вай мехка 30 миллион граждана фусамий хьалаш тоаде.

Цу доклад-чико белгалдаьккхар, промышленносте хIана а дукхача предприятеша производствени кланаш кхочаш ца еш хилар, керда техника юкъейоалаяра план дика кхочаш ца еш йисар. Продукце дикал лакхъяра гIулакхаш кхоачамбоалаш тоько яц. Промышленносте транспортеи боахача реформа ярах доагIар хIана а дизза хьакхььчадац найга, КПСС ЦК сентябрьски (1965 шу) Пленума решенеш тIа оттадаь цхьайола положенеш ладара кхочашъю. Юрта боахама хIанз а кхоачамболлаш пайда эцац юртбоахама техниках, хавал хьалха да мехаргаш, аьлла дIайоалайда моттигаш кIезига яц, доош мадарра, эггара хьаьзза Iалаьшта боккха лоархIам бола халкъа боахамеи доакъошта юкъъерей цхьоараш Iалашъеш а йргача общественни производства эффективность лакхъеш а йола производствени мощносташ хьалара тIаерзаеш йолча финансироване паччахьалкхен централизованни источникий чотах капитальни гIишлош хьалъяра план кхочашъяра тIехьадусий хилар дIадаьккхадац.

Уж цIераш яьча кхочачамбоашаш, къастта капитальни гIишлош хьалъяча, мощносташ юкъейоалаяча, чехка рузкъа доадеш хилар кIездешкхача, боахама доал дара бераш лакхбеча, паччахьалкхен дисциплина чIоагIбеча, тIехьадусаш хилар дIадаккха деза.

1969 шера СССР халкъа боахам дегIабоалабара планах, ьалар дIахо доклад-чика, лерхI промышленни юртбоахамен производства дIахо а лакхъе, мехка экономически оборонии низ чIоагIбе, халкъа вахара хьал тоаде, ерригача союзни республикай экономикеи культуреи лакхъе.

ХIьта кхтта эффективность лакхъергйолаш дIахо а отраслевой структура ваграниха тоае, общественни производства интенсификаци а лаьрхIад.

Потреблениеи накоплениеи дIахоххийта кьаман доход хьатIадоагIача шера 6,5 процент лакхъе лерхI. Из ден кьаман доходерча потребление фонда удельни доал кIезаьга лакхдеогла.

Планах лерхI Iилманеи техникенеи карагIдьннараш халкъа боахама шерра юкъедоаладе, производствана доал дара организацен формаш ярагаьха тоае. Цу ларда тIа общественни кьадьегама оасарле чалдагIа лакхлуга Iалашде. Техника хIоаьарча боарама технико-экономически хьокхамаш маьхкара доал промышленни продукце дукхаь тайпаш арахеца Iомадала лерхI. Iилманеи техникенеи карагIдьннараш халкъа боахама юкъедахьаргда. Мехка Iилма учреждениеша хьатIадоагIача шера Iилма тохкамий шерра комплекс чакхйоаккхаргья.

СССР-а Министерстваш ведомстваш декхаргйола я подведомственни Iилмай учреждений болх тоабергбола гIулакхаш де, Iилма техникашта пайда боацаш доал дублированиера практика дIоаккха, актуальни лоархIам болча белхашта Iилма-тохкама организацей низ тIаберзабе. Iилманеи техникенеи карагIдьннараш халкъа боахама юкъеккхахьара хаьаш чIоагIа доатъелга Iалашде. Цу тIа берзабаь ба «Iилма организацей балха эффективность лакхъярех Iилманеи техникенеи карагIдьннарех халкъа боахаме пайда эцилга сиклаьен гIулакхех» КПСС ЦК-еи СССР-а Министрий Советеи тIаьхье соцам.

1969 шерарка эггара а боккхагIа лоархIам болчарех цхьа декхар да, белгалдаьккхер Н. К. Байбакова, халкъа боахама дерригача доакъошка къахьегама оасарле лакхъяр.

СССР-а Министерстваш ведомстваш, союзни республикай Министрий Советаш декхаргйола я 1969 шера общественни производства эффективность лакхъергйола кхы кхьадола лоархIаме гIулакхаш де.

СССР-а Госплана председатела хоам бир, 1969 шера промышленносте реализаци ен йолча продукце боарам 317,7 миллиард сом хилара. Юкъера лаьрхIача промышленни продукци йоаккхийта 7,3 процент лакхлуча средствий производство 7,3 процент лакхлургья, потребление предметаш кийчъелга — 7,5 процент. Электроэнерге продукци 8 процент. Машинаши металлах хIамаш ела — 9,7 процент, химически промышленность — 10,4 процент, яйга промышленность 7,5 процент дегIайоагIаргья.

Цо Iалашъергда дIахо а халкъа боахаме къахьегама энерговооруженность елга, из производства механизаце, автоматизаце, химизаце лерда тIа технически юхайийбелга, техническа прогресса дIадехарена хьежжа керттера производствени фондаш кхы а чехкагIа керлдайоалаелга, керда кхы а пайдамегIа доал материалий, бедала, довгора тайпаш, кийча изделий юкъейоалаелга. Производства дIахо а интенсификаци ера [illegible] отраслевой структуре карагIдьннаралца шеко йоацаш цIендаьтта [illegible] вай экономика дегIадахара темп[illegible] халкъа боахама дерригача [illegible] балха технико-экономически хьокхамаш тоадера.

Къаьстта оасарле лакхъелга, продукцен материалоемкость кIезига еро, пайда хьа ца боала расходаш дова [illegible] рузкъаш дIададаккхаро йиш хулийтаргья производства чIаборгаш дIахе кIездешкара чотах промышленносте боала пайда 14 процентах лакхбе.

[illegible] промышленносте къаст-кьастта [illegible] гIаттор.

[illegible] энергетически [illegible] дегIадоагIарга электроэнергия газа йоахийта. Электроэнерге йоаккхийта 47 миллиард кВт лоал а лургда, 687 миллиард кВт а кхоачаргда. Электроэнерге дукхагIа яхка лерхIаш болх бе йолалийта лерхI 12,1 миллион кВт низ бола мощносташ, е укх шера хиннарел 20 процент дукхагIа.

Бокха лерхIача электроэнерге боарамаша йиш хулийт халкъа боахама хьашташ кхоачаше а из промышленносте 7 процент, юртбоахама производстве — 11,5 процент, городе бахача наха коммунально-бытовой хьашташка — 9,4 процент, юрта бахача наха — 11,4 процент дIаяхийта а. Цхьабаккьа цхьайолча йоакхача промышленни центраша къаьстта СССР Европейски дакъа тIа, электроэнергеца потребителаш Iалашьяра низаьяла моттиг хургья. Цо министерстваши ведомстваши, хIьта мишта предприятей кулгалхошкара хIадехаргда ца ихиш беш дIайоаккхитаргIола кхьадола гIулакхаш делга.

Докхова структура баланс дIахо а тоалургья, мехкаьттеи газе кхьачаел дукхагIа йоаккхаш хиларо докхора кхьаола керттера тайпаш доахача цар удельни доал 1968 шера 57,5 процент хиннеча 1969 шера 59,5 процент хургда.

1969 шера 326,5 миллион тонн бенрам болаш доаккхаргда мехкаьтта. Мехкаьтта доаккхилга керттерча дакъе тIIашкетаргда Малабузеи СибарегIеи Казахстанеи мехкаьтта доалачча моттигашка. Цу тIехь Малабузеи СибарегIа мехкаьтта доаккхилга шера 37 процент лакх а лургда, 19 миллион дукхагIа а доаккхаргда.

Мехкаьтта чакхдаккхара боарам а лакхлургба. Из тем дика дакхагIа арахецаргья мехкаьтта продукташ.

ДIахо а дегIайоагIаргья газовой промышленность. Газ йиккхара а цун производства а боарам 8 процент лакх а хургба, 185,5 миллиард кубически метрага а кхоачаргба.

Мехкаьттеи газеи дIаяхийтара болх бе йолайолийтаргья керда нефтепродуктопроводаш газопроводаш, шоай отводаш а тIехь 8,3 эзар километр хургйолаш. Йоакххийча промышленни центраша юхе дикка дукхагIа газ доаттаю латтара кIалхара моттигаш е лерхI.

КIор бакхха лерхI кхы тIа дуча задание лоархIаш а беш 595,3 миллион тонн, е карарча шера боарамах.

Белгалдаьккха дезаш да халкъа боахама хьашташ кхьадолча мехкаьтта продукташ тайпаша Iалаш ца делга, хIьта мишта СССР Европейски дакъа цхьайолча районий кIор лакхарар хьашташ хIана а дизза кхоачашдац. Цо промышленноста доагора [illegible]

[illegible] металлаш, полупроводниковый материалаш, кхьайола продукци. ЛоархIамера лекхар долаш дуc тайпоеш дукхагIа доаккхаьга.

Лакхача темпашца дIахо а дегIайоагIаргья химически мехкаьтта химически промышленность. Пластически массаши синтетически кIурнаши доакхьга хьатIадоагIача шера 14,5 процент совгIа лакхлургда, кхьи полистирол 44 процент, [illegible] — 34 процент, синтетически каучук хIама ца эшаш 10 процент, минеральни удобренеш 8,7 процент а болаш.

Цу хана химически продукце тIехка а лакхлургья.

Н. К. Байбакова хоам бир хьатIадоагIача шера минеральни удобренеш йоакхьга 55 процент лакхдеш хIама ца эшаш 13 миллион тонн мощностах, е укх тIехьарча [illegible] йолаойолийтаьш [illegible] 2,5-за дукхагIа болх бе йолаелийтаргья лерхIаце хилара. Укха [illegible] мощностей болх бе йолайолийтаргья моттиг кьиннеш дуъе практика.

Халкъа боахам вай хачарча йоакха балха оасарлен найлаел [illegible] представленоа кхьайоlа керттера беннеглам машенаш металлах хIамеши хьаьра тIалатт. Цу [illegible] тIаре хьа, хьалха сама 1969 шера машинаши металлаш хIамеши кертера лархIам болаш дуc керда технически машенаш, оборудованеш, приборшаш арахеца металлашхаралергда, [illegible] техника [illegible] Iалашдар.

Станкашкий инструментальни [illegible] промышленносте вай [illegible] тIа [illegible] инструменташ моделеш арахеца а цар структура тоае а лерхI.

Электротехнически промышленносте эггара тIех дегIадоаладе лерхI керда прогрессивни полупроводникови преобразователаш. ДегIадоагIаргда шира тайп-тайпара мощносташ йола двигателаш арахецалга а.

Приборшаш автоматизаце средстваш 14 процент совгIа, дIьхьта вычеслительни техника средстваш 31 процент дукхагIа арахецаргья.

Приборшаш ечa керддача [illegible] автоматизаце а управлене системаш а средстваш промышленни серийн кародорзаергья.

Механизаце средстваша гIишлош а организацеш, промышленность, юрта боахам Iалашбе лерхIаш план тIа оттадаь экскаваторашa бульдозерашка 9 процент, скреперашка 16,5 процент арахеца.

Дика дукхагIа арахецаргья етта а тхoa тIа [illegible] прессий.

ДIахо а дукхагIа арахеца лерхI автомобилаш, 847 эзар арахецаргда уж, царна грузовой арахецар 503 эзар гаргга.

Тракторашa 28 эзар дукхагIа е дергья, 440 эзар а хургья.

Юртбоахама машенаш хIама ца эшаш 9 процент дукхагIа арахецаргья. 2 миллиард сомаш дукхагIа мах болаш а хургья, царна хьалхагIа 100 эзарал кIезагIа боацаш ялт чуэца комбайнаш а, 30 эзарал совгIа [illegible] кхы а йоккхагIа балла оасарле йола юртбоахама машенаш арахецилга карадерзаде лерхI.

1969 шера легкий [illegible] промышленноста эна машенаш хьаечаергда, кхы а дикагIа технологически процессашта эна оборудование арахецаьга дегIадоаладе лерхI.

Химически мехкаьттаи машенаш хьаеча технологически оборудовани боаргаш арахеца лерхI мехкаьттаи химически промышленноста хьаштеш кхоачашлергдолаш.

Доакъошта юкъеда лаьрхIа малесаш хьеелга дегIадоагIаргда деррига хьаьмзаша машенаш металлах хIамаш еча йоахарел лоадагIача фемилаш, уж изделеш хьатIадоагIача шера 18 процент дукхагIа арахецаргья.

ДIахо дегIайоагIаргья хьуна, целлюлозно-кьахатеи дахчаши хIамаш ю промышленность. Планах лерхI хьуна кIоарга переработка ела аламашакха, отходех бизагIа комплексии пайда эца. ГIулакхага хIайо да хьу 3,4 процент дукхагIа арахецаргья. Целлюлоза 12,5 процент, картон хIама ца эшаш 18 процент, кьахат 34 процент, [illegible] фунера шедлолоза, кьахат, картон, фанера, мебаль кхьайола продукции арахеца мощностеш чехкагIа болх бе йолайолийтаргIола гIулакхаш де деза.

1969 шера кхачах гIишлош ю материалаш 7 процент дукхагIа арахеца лерхI.

Цемент 92 миллион тоннаш дукхагIа [illegible], из [illegible] — 6 процент лакх а хургда, певий материалаш — 6,8 процент, тхое къовла материалаш 7 процент гаргга. Дика дукхагIа арахеца сборни железобетона конструкцеш, фетIадаш, керамически йоаргаш.

Йоалаечаь дуаш индустре цу дакъе доал кхочачамбоакараш уж дIоадахара да деза гIулакхаш.

Плана тIа бакха тертал тIайохийтай, ьалар дIахо Н. К. Байбакова, халкъа эшa предметаш арахеца промышленность дегIайоалаяра.

Яйгача промышленноста предприятеша продукци 7,5 процент дукхагIа арахецаргда, кхачан промышленносте — 5 процент совгIа. Из ден тIа гара хьаьха дукхагIа арахеца лерхI бахача наха денагIа эшаш доал товараш.

[illegible] дукхагIа тайпашен хургда [illegible] промышленносте доакъошка продукци арахеца а. ЧехкагIа [illegible] шурий продукци, шурий консервашa, [illegible].

Бахача наха эша [illegible] продукци 9 процент дукхагIа арахецаргья, из ден хиила лакхлургья цуь [illegible] товарарга ассортимент. Чехкача темпашца дегIадоагIаргда культурно-бытовой боахаме эша товараш арахецалга. Уж арахецилга 12 процент [illegible].

Союзни республикай моттигерча промышленносте предприятеша 12 процент дукхагIа арахецаргья продукци.

Н. К. Байбакова ьалар, дукхагIа [illegible] производствен дегIайоалаяра.

1969 шера план кхочашъеча, ьалар доклад-чика, Iалашдергда 1970 шера КПСС XXIII-съезда Директиваш тIа оттадаь тайпара промышленни продукции лакхъелга. Цо декхаргйола ю министерствашa ведомстваш, союзни республикай Министрий Советаш промышленни предприятеша тIа кхьалле [illegible] а стиль а хаддаза юргайоккхеш тое. Уж технически кийчъяра а технико-экономически хьокхамий а продукци юкъарен цуьна реализаци яра пятилетка паччахьалкхен заданеш кхочашъяра хаддаза тейна е.

Укх шера октябре бетта хинна КПСС ЦК Пленум хьехар, ьалар дIахо доклад-чика, XXIII-ча съездах КПСС ЦК-а Пленумий шоаш бахьаме дешаеш бола решенеш мишта кхочашъю. КПСС Пленума решенеш тIа къоастадаь да юрта боахам дегIабоалабара керттера лоттамаш, белгалдаьнаш укх тIехьарча шерашка халкъа боахама цу даькъо даькъа толамаш. Хьахьокхад юрта боахам чехка дIахо а дегIабоалабара дIадаза доза кхоачамбоацараш а. Уж дIайоаккха кхочашъяр укх гаргарча шерашкара эггара боккхагIа лоархIам бола берритача советски наькъа, [illegible] органий, министерстваш, колхозий, совхозий декхар да.

Пленума решенешка хьежжа халкъа боахама плана тIа оттадаь дIахо а юрта боахама материально-технически база чIоагIъяр, цу ларда тIа юртбоахама производство лакхъяра гIулакхаш. ХьатIадоагIача шера юрта боахама продукце боарам 6,1 процент лакх а хургба, хIама ца эшаш 85 миллиард сомага а кхоачаргба.

1969 шера юртбоахама продукташ кийчъяра паччахьалкхен план КПСС ЦК мартовски (1965 ш.) Пленума решенешка хьежжа я, цхьайолча районий культурайи кхьайолча уточнений лоархIам а беш. Цунца цхьаьна плата, дуаза продукташ, керрий хьальъехьара мехка хьашташ кхоачашдеча плана хьаь тIаьца лерхI кхы тIа а уж продукташ колхозашеи совхозашеи заготовительни организацешца ена контрактационни договорий ларда тIа.

Ялат а кхьайола юртбоахама продукташ а дукхагIа хьураьйийта лерхIаш плана тIа оттадаь дьтта хьежадара дена гIулакхий комплекс чакхъярхта. Плана тIа оттадай дьттан продукция лоаттабеча кьаьмсама хьалда йола задание.

Плана тIа белгалдаьккхад юрта боахама дикка дукхача боарамех машинаш оборудоване яьйита: 336 эзар трактор, 155 эзар грузовой автомобиль, 14,8 эзар экскаватор, 10 эзар бульдозер, 6,6 эзар совгIа скрепер, хIьта мишта 2 миллиард сома маьхка юртбоахама машенаш, царна 100 эзар совгIа ялат чуэца комбайн. Цар йиш хулийтаргья кхачмарчех хьаьбом лелаечача дена юртбоахама балхашта механизаце яра боарам лакхбе.

Плана тIа юрта боахам дегIабоалабара производствени гIишлош хьалъярген техника цергех 6,06 миллиард сома мах бола из хул 1968 шера хургйолча 18,6 процент дукхагIа, паччахьалкхен централизованни вложенеш дIаяхийта лерхI.

Укх шера плана лерхIаша паччахьалкхен юрта боахамачга дIайоаххийтача централизованни вложенеш совгIа, колхозий средстваш банка кредиташ чотах дIайоаккхитаргда 6,4 миллиард сом гаргга а ахча, укх шера дургдолчул дIахо ца эшаш 400 миллион сом дукхагIа.

Бокха лерхIаш бу плана тIа дьстиша мелиораци ена шорлара. Дукъа паччахьалкхен капитальни вложенеш чотах хиш боахам хьалбеш дIадоккхийта лерхI 1,3 миллиард сом е юрта боахама вложенех оттабеча гIишлош-монтажни балхий юкъарча боарамах 40 процент гаргга, 1968 шера хоачашдергда [illegible] мелиорацей доал гIишлош-монтажни балхий боарам 20 процент лакхлургба.

Берригa наь тIабахийта бола, ьалар доклад-чика, юрта боахам дегIабоалабара хьакъе партеи правительствой оттадаь доккхийча лоархIаме декхарий толамца кхоачашдера.

СССР Госплана председатела хоам бир, халкъа боахама хьаштаниха дIахка плана тIа транспорта деррига[illegible]гача тейиий грузооборот 8,6 процент лакхъю, ьалар. Из ден эггара а сихагIча темпашца дегIайоагIаргья трубопроводни форлех транспорт. Трубопроводни транспорт дегIайоагIаргья 14 процент совгIа, форла яр — 8,7 процент.

Машенаьхкa транспорт 4 процент гаргга дегIайоагIаргья. Плана тIа [illegible] моттиг къоастаьй [illegible] кьа транспорт дегIайоалаяра.

Автомобильни транспорта грузооборот 7,7 процент лакхлургья. Из ден тIакхатча грузооборота 40 процент кхоачашде лерхI автомобилаш дукхагIа пайда эцара чотах. Транспорта цу тайпара хьатIадоагIача шера къоастаю 300 эзар грузовой автомобиль шерьа автомобильни кийчъяй сеть.

Баха вах ситала гIоАла а автомобилашца а дIа-юха кхуйлара [illegible] тIа цу гIулакха къастаю дикка дукха керда самолеташ, легковой такси, автобусаш.

ДIахо дегIайоагIа бузама радиовешане, телевидене ерригa средстваш. Бузама керда кабельни радиорелейни линеш болх бе йолалийтаро, бузама болх беш йола [illegible] баллаш дирo йиш хулийтаргья 1969 шера бузама дукъа хьалтьаьнта юкъерча линешка телефонни каналаш 12 проценташ телевизионни каналаш 11 процента дIаькхе.

Телевизионни станцеш 6,6 процент дукхагIа хургья. Шин а кхы дукхагIа а программех болх беш хургья 36 станци. Городскойя юртарчи телефонни станцей емкость 900 эзар номер, е 12 процент дукхагIа хургья.

Доклад-чико ьалар, капитальни гIишлош хьалъяра боккха болх бе безаргба 1969 шера, из кхочашбафах лоакхача даьхьа тайпа хургда кхе шера план толамца кхочашъьелга а мехка экономика дIахо дегIадоагIарга а.

Плана проекта тIа оттаьча кьаман доход лакхъялара темпашка капитальни гIишлош хьалъяра, финансироване ерригача моттигий — паччахьалкхен централизованни, централизованни йоацача, колхозий кхача кооперативни организацей, хIьта мишта общественни организацей бахача наьагарен средствай — чотах капитальни вложеней юкъарча боарама кьоастача материально-технически ресурсашца хьежжа план болча расчеташка кьоастаймний 65,2 миллиард сом боарам болаш.

1968 шера кхочашдергйола хетачунца найсйича тIакхета капитальни вложенеш 6 процент [illegible] хургья. Цунна централизованни капитальни вложеней боарам 48,8 миллиард сом лаьрхIад, е тIехетачунца 3,4 процент.

1969 шера 1 январе хьалъергдолча моттигаш 1969 шерара капитальни вложеней боарам 79,4 миллиард сом хургба, цунца паччахьалкхен централизованни капитальни вложенеш — 62,1 миллиард сом хургба.

ХьатIадоагIача шера наха чубаха цIенош хьалдарга дIахоххийта лерхI 5,9 миллиард сом боарам бола централизованни капиталовложенеш, е укх шера плана боарама найсбе. Н. К. Байбакова цуна цхьаьна хоам бир СССР-а Министерстваш, ведомстваш, союзни республикай Министрий Советаш производственни лаьрхIа бола гIишлош хьалъяра-монтажни балхий юкъарча боарамех хьалха правительства цу къа бенна хиннача 2,5 процент лакхъача метта 5 процентага кхачача жилищно-коммунальни гIишлош хьалдарга дIайоххийта бокъо лу СССР-а Министрий Совето решенех. Цу бокъонах пайда эцаш наха чубаха цIенош хьалдарга дIайоаккхача централизованни капиталовложеней боарам 6,7 миллиард сом а хургба, укх шера кхочашдергда хетачул 4,5 процент гаргга лакх а хургба, хIьта паччахьалкхен централизованни йоацача капиталовложеней лоархIаш бича укх шера хургда хетача 6,3 процента метта 8,6 процент лакхлургба.

Нагахьа сатта финансироване ерригача моттигий лоархIам беча кхы на шиъе нах чубаха цIенош цу кооперацеи, бахача наьла средстваш, хIьта мишта производствени гIишлоний чотах нах чубаха цIенош хьалдарга дIайоаххача капиталовложеней юкъара боарам хьатIадоагIача шера 11,8 миллиард сом хила йиш я, цо торо кулийтаргья 121 миллион квадратни метр хула нах чубаха цIенош хьалле, е укх шерачул 14,4 процент дукхагIа.

Дешара средстваш кьоастаю Iилма, укхацIено лораеча, просвещене, культура дегIайоалаяра. Цу доакъошка дIайоххийта лерхI 2,54 миллиард сома боарам бола паччахьалкхен капитальни вложенеш, е 1968 шера кхочашдергъ хургда хетачул 8,3 процент дукхагIа.

Доклад-чико белгалдаьккхер капитальни гIишлош хьалъяра дIайоххийта лерхIача вложеней [illegible] а цу даькъера кхочашбоацараш а дIадаккхаргдолаш.

Общественни производства эффективность оасарлен лакхъяра 1969 шера лерхIача задании йиш хулийт, ьалар дIахо Н. К. Байбакова, бахача наьха дахьа сага сих лерхIаш реальни доходаш 5,6 процент лакхъе. Цу тIа пятилетка 4 шера КПСС XXIII-ча съезда Директиваш тIа 5,3 процент лаьрхIа хиннача метта реальни доходаш 6,1 процент хургья.

Реальни доходаш лакхъяра керттера хьост хургба эггара хьалха болхлоштта, гIулакхерча наьха, колхозхошта къахьегамах долагIар лакхдар. Бахача наьха ахча доходаш 1968 шера хиннарел 11,2 миллиард сом дукхагIа хулийт лакхлургья. Юкъера лаьрхIача балхлойи гIулакхерча наьхен бетта доала алапи 3,3 процент лакх а хургда, 110,4 сомага а кхоачаргда.

Колхозхошта [illegible] продукташшеи луш дар 7,5 процент лакхлургда.

Советски халкъа вахара хьал лакхъяра партe XXIII-ча съезда тIаьхье гIулакхаш толамца чакхдахаро йиш хилийтар 1970 шера болхлошта, гIулакхерча наьха, колхозхошта къахьегамах долагIа лерхIача хетачул боарам 1969 шера хургболаш [illegible].

Миштa дика лакхлургда потребление общественни фондашкара бахача наха лу выплаташи льготаши. Цу фондаш чотах бахача наьха кхоачаргдолча ахчан выплаташи материальни рузкъаи, деш доала гIулакхаши 1969 шера 58 миллиард сомага кхоачаргда, е 7 процент дукхагIа.

Бахача наьха ахчан доходаш лакхъеча товарий ресурсаш дукхагIа хиларга хьежжа паччахьалкхен кооперативни торговле розничний товарооборота боарам 143 миллиард сом, е 7,5 процент дукхагIа, кхы тIа бола задание а лаьрхIача — 1968 шера кхочашдергда хьалха хетачул 8,4 процент дукхагIа хургба.

Плана тIа оттаьча товарий ресурсашка йиш хулийтаргья дукхагIдолча ахчан товарашка баха нах Iалашбе. Кхачан доалача товарий рыночни фондаш 10 процент гарга лакхлургья, из йиш хулийтаргья цу товарий бахе нах биза Iалашбе.

Кхачан кхочачамаш лакхдаларо хьахулийт общественни кхача дикка дегIабоалабара, шуний ассортимент шоръяра, цар дикал лакхъяра, бахача наха столовешкеи кафешкеи дикагIа гIулакх дара эза хьалаш.

Мих телаш деча гIулакхий кьаьмал боарам хьатIадоагIача шера 9 процент совгIа лакхлургья. Цу тIа, бахача наьа бытовой гIулакхаш делга 21 процент лакхлургда, кхьа юрташа моттиге 28 процент гаргга а луш.

Бохила торлаш тIабохийт плана тIа дIахо а халкъа образовани, культура, унакцIено лораеча лакхдара. ХьатIадоагIа шу чакхдоалаш берий бешамашкареи яслешкареи бераш 9,5 миллионага кхоачаргда.

Юкъарча школашка деша дагIа бераш 46 миллион гаргга хургда, цу тIа дIаьхдаь ди доала школашеи группашеи доал бераш 14 процента дукхагIа хургда. Кердача деша шина болаi шерара школа йистебоаккхаргья 4 миллион совгIа волча саго, керех 3,3 миллион саго дIахо дешаргда юкъерча образоване школашка, техникумашка кхыча юкъара образоване дуча дешара заведенешка.

Специалисташ кийчбеча даькъа керттера тергам тIабахийта бола уж дикагIа Iомабара, промышленносте, гIулакх дара сфера, Iилма, кердача йоастаний чалка дегIайоагIа доакъош эггара хьалха специалисташа Iалашдаь. Нах дукхагIа деша дIайоаккхаргба кхьайолча отделенешка юкъерча специальни дешара заведенешкеи. Керттерча дакъе нах деша дIаэцаргба производстве болх беш болча дешарахе.

Укх шера хонь бетта хиннача СССР-а Лакхехьарча Совета сесса решенега хьежжа 1969 шера плана проекта тIа белгалдаьккхад бахача наха деш доала медицински гIулакх дIахо а тоадар. Больницашкара меттиг 87 эзарага кхоачаш дукхагIа хургда, 10 эзар саг лаьрхIа 307 меттиг а кхоачаргба.

Доклад-чика къаьстта дийцар союзни республикай боахам дегIабоалабарах, производительни низаш дIа-юха нийсдарах. Цо хоам бир хьатIадоагIача шера республикай боахама а республикашта [illegible] къаьсташ бечъаа а дIахо специализаци еш хилара. Цу гIулакхаша Iалашде деза ерригача республикай экономика кхы чехкагIа дегIайоалаелга, общественни производства эффективность лакхъелга. Эггара а лоархIам болаш магIа да юкъарча союзни энергетически кхочачамий а промышлени бедала дукхача тайпай а дукхагIадола дакъа доала мехка маьхбоалерча районий экономически потенциал лакхдаргдолаш.

1969 шера дIахо а дIаяьхьарда мехка маьхбоалерч районий хьаьна карлеэадьеча. Цу районий боахам чехка дегIабоалабе лерхIаш цига дIадоххийтаргда хIама ца эшаш централизованни капиталовложеней кхоалагIа дакъа.

Н. К. Байбакова дийцар союзни республикай экономика дегIайоалаяра керттера хьокхамаш.

Араьхьара экономически бузамаш дегIадахар дуаш доклад-чика белгалдаьккхер, цу даькъера вай паччахьалкхен бола советски экономика а дуней социалистически системна экономика а чIоагIъяра, цу низ лакхбара, шоай дуне дегIадахара кошкъа маьмда паччахьалкхен доттагIалле бузамаш чIоагIдара тIаберзабаь ба. СССР-а араьхьара экономически бузамаш мамарпа социальни прогрессан тIехьа лоаттабеча кьовсама хьалхарча маьхкара дуней халкъашта юкъера бокха лоархIам бола фактор я.

1969 шера социалистически мехкашца хIама лелаш товарооборот дIахо а лакхъе лерхI. Цу дакъе дIахо бергба хьатIадоагIача шера кхе шера болча халкъйоалама планашта координация яра, къахьегаьш дуней халкъашта юкъе социалистически бенъяра а, производствана ен йола специализаци кооперироване дегIайоалаяра а, чIоаргьяра а тIа дергдола бола.

ДегIадоагIача мехкашца вай доал араьхьарча торговле бузамаш дIахо шерде лаьрхIад. ДIахо а дегIадоагIаргда технически дегIадахкаш мехкашьеца вай экономически бузамаш. ШIадахача шерашка сатта уж лелаэдергда хIамех пайдаэ лелаечa гIулакхий ларда тIа.

Плана тIарча производства дукъ оттаьча заданеша йиш хулийтаргья 1969 шера промышленни продукце дукхача тайпай вай экспортни ресурсаш дукхагIа хилийта. Дерригача мехкашца хургйола товарооборот 5,7 процент юкъъера лакхлургья.

1969 шера план кхочашъерал, ьалар чакхдоалаш доклад-чика, е пятилетка толамца кхочашъяра тIехьа тIадоагIача шерашка керда доккхий лакхдараш кхочашдеш чIоагIа дIоах хургья. Вай халкъаш — уж машаре гIишлош хьалъяра плана е. Царна а вай Даьхена ерригача социалистически системни экономически низ чIоагIъяра тIаерзаь йола партен паччахьалкхен политика. Шоно из Коммунистически партеи гонахьа айкха кхоталенна а, В. И. Ленин ваь 100 шу дузача хана денна бахьалдолча денонача советски халкъо хьатIадоагIача шера плана кхоачаш а тIехххочаш а еш [illegible].

Пятилетка кхоалагIча шера план хавал хьалха кхочашъяра социалистически кхьe яьккхача Грозненски кота гIирс беча фабрика дукххача цехий коллективаша дог гIоздоаха къахьегама толамаш доах. Царна юкъе хьалха латташ а Мурдалов-Султан керте латта моделни-пошивочни цех. 10 декабре шера план кхоачашъьай цо. Ер бутт чакхбалалельа тIадоагIача шера чотах арахецаргба дукха кота гIирс. Уж къахьегама толамаш доалача кьаьмта дика къакьег шершевальщица З. Абубакарова, резервни мастера С. Есимбаева. ХIара сменагIа нормаш 115—120 процент кхочашъю цар.

Сурта тIа: болх беш я шершевальщица З. Абубакарова.

Ю. Плиева сурт.

СССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТА ПХЕЛАГIА СЕССИ

1969 ШЕРА ЙОЛЧА СССР ПАЧЧАХЬАЛКХЕН БЮДЖЕТАХИ 1967 ШЕРА ПАЧЧАХЬАЛКХЕН БЮДЖЕТ КХОАЧАШЪЯРАХИ

СССР ФИНАНСАЙ МИНИСТРА ДЕПУТАТА В. Ф. ГАРБУЗОВА ДОКЛАД

Парте XXIII-ча съездеи КПСС ЦК Пленумийн решенешка хьежжа оттаьча пятилетка дикалгIча шера бюджето, хоам бир В. Ф. Гарбузова, хиланза арг мел йоацача средствашца Iалашъю халкъа боахам дIахо дегIабоалабара, советски наькъа наха боарам дIахо лакхбара, вай социалистически Даьхен низ чIоагIбара шерра программа.

Укх тIехьарча шерашка советски экономика дегIаахара лоархIаме бииххало яр цун структура эргаиькхи тоаяр, халкъа боахама пропорцеш тоаяр, из дегIаахара темпаш сихъяр. Экономикана кулгалдера Iилмай методаш дегIаккхувлара Коммунистически партен Советски правительствай чакхйоахача мероприятеша йиш хулийт боахама социалистически система совленех биззагIа пайда эца. Предприятей опыто хьахьокх планировании экономически стимулировании эргаиькхка тоаяра чакхйоахача мероприятеех боккха пайда боалаш хилар. Боахам лелабара кердача хьалаш тIа кхача дукхагIа йоача предприятей результаташ эргара дикагIа я материальни, къахьегама, финансови ресурсеех пайда эцара, къахьегама овсарле лакхъяра, продукци хьаярга дIабода мах лоххбарех накопленеш алсамъяхарен гIулакхаш.

Боахами культурен дегIаккхувлара планаш кхоачашъяра тIа-тIа дукхагIа владии ю социалистически яхь, къахьегача наьха творчески инициативо. Белггала деррига халкъа юкъара в хинна дIаэттаб исторически денна — В. И. Ленин ваьча дийнахьа деша бIаь шу дизара даха доаттIача тайпара какъадахара, цхе шера план вахал хьалха кхоачашъяра тIехьара болам.

Пятилетка кхоалагIа шу дикача итогашца чакхдоаккхаш боалл, йоахар дIахо докладчика, вай халкъа боахам. 1966—1968 шерашка дикка лакхъеннай къаман доход, 30 процент хIана хиннаш аьнна дукхагIа хиннай промышленни продукци. ..

Вай парте чIоагIгIа уйла тIайоакхит юрта боахам дегIаккхувлара дешашта. Юрта боахамах лаьмъ. парте XXIII-ча съездеи КПСС ЦК Пленумийн решенеш чакхъяхаро дикка аьттув баьккхар из лоархIаме лакхъяйде а колхозийи совхозийи, экономика дIахо чIоагIъе а, юртарча къахьегамхой безам дукхагIа тIабахийтар общественни производство дегIайоалаяра. Юрта боахама валови продукции даим дукхагIа хулаш а укх шера вай махка исторе чухь шаьккхе ца хиннача боарамга кхоачаргIолаш а я. Толама кхоачашъеш а тIехкхоачашъеш а я лаьттанцара йоалех хьайбан продукташ эцара планаш.

КПСС ЦК октябрьски Пленумо декхар оттадаьд вай мехка хIана йоакхача юртбоахама продукце боарамал тар ма лу доацагIча ханашка дукхха а тIехдовргдолаш, юрта боахам дегIаахара темпаш сихъе аьнна. Из юртарча къахьегамхой гIулакх дикка ца Iеш, деррига советски халкъа гIулакх а да.

В. Ф. Гарбузова белгалдаьккхар, промышленность, юрта боахам, халкъа боахама кхидола доакъош дегIаукхига дукххача хьале тIа-тIа лакхлуча боарамe социалистически общества производительни низай кертерча элементех цаI а хинна дIаэтташ латтача толашагIа долча Iилмана карагIдаьннарех тайпа хилар. Iулман тохкамаш делга шерра дегIаккхувлараи производстве царех сихха пайда эцаран тIаберзабаь кинь парте экономически политика лоархIамегIарча доакъех цаI а хинна дIаэттаб.

Общественни производство тIа-тIа дегIаахарои къаман доход алсамъюларои, йоахар дIахо докладчика, йиш хилийтай халкъа торо лакхъяра оттаь хинна пятилетка хьалхарча кхаь шера заданеш дикка тIехкхоачашъе. Бахача наьха хIара сага сих лоархIаш йоалI къахьегамхой реальни доходаш кхаь шера 20 процент совгIа лакхлу.

Бахача махага дукхагIа доак продовольственни промышленни товараш. 1968 шерара розничии товарооборот дикка, тIехьаргья пхе шера плано цу шера лаьрхIача товарооборотал.

Къахьегамхой торе дикагIа хилар къитта хьахьокх кхоаль ахча дукхагIа Iаро а. 1968 шера дикка дукхагIа хиннал сберегательни кассашка дIачудехна ахча, хIаьта ахча Iодехкаш бараш 68 миллион сагага дIаккхоачарrба.

Вай мехка шерра хьалдеш латт чу Iе дIеноаш. ДIахо дегIанхай халкъа образовани, культура, унахцIено лораелга, тоаденнад къахьегамхой социально Iалашбара гIулакх. Потреблене общественни фондашкара бахача наха тела ахчаши льготаши 1966—1968 шеришка 29 процент дукхагIа а хинна, укх шера 54 млрд. сомал тIехьаргйолаш я.

Укх шера халкъа боахаме план толаме кхоачашъяро Iалашдаьа бюджета доходни дакъа тIехкхоачашде, хIаьта цо торо хилийтар социалистически экономикана цахаддаш, финансировани е, советски халкъа торо дIахо лакхъергйолеи мехка обороини низ чIоагIбергболеи мероприятеш чакхъяха. 1968 шерара бюджета доходаш 130,2 млрд. сом, е планаца нийсйича 101,7 процент, расходаш — 129,0 млрд. сом, е планаца нийсйича 101,1 процент хургья. Бюджета доходаш расходел 1,2 млрд. сом дукхагIа хургья. Бюджета доходашта оттаь планаш укх шера кхоачашъергья ерригача союзни республикаша.

Пятилетка хьалхарча кхаь шера план кхоачашъяра итогашец дерригача общественни гIулакхий боарам лакхбарои хьахулийт 1969 шера боахами культурен дегIаккхувлара декхараш толаме кхоачашдара хиланзи эргйоаца торонаш.

Министро сессе дакъа лоацаршка хьакхайкадир 1969 шера йолча СССР Паччахьалкхен бюджета проект халкъа боахама планага хьежжа оттаь а общественни производство, къаман доход, бахача наьха реальни доходаш дукхагIа лакхлуга Iалашдеш а хилар.

1969 шера йолча Паччахьалкхен бюджета доходаш 134,0 млрд. сом, е 1968 шерарчул 3,8 млрд. сом дукхагIа хургья, расходаш 133,8 млрд. сом лаьрхIай; доходаш расходел 0,2 млрд. сом дукхагIа хургья.

Социалистически боахамгара хьатIаэоагIа ахча 121,5 млрд. сом, е бюджета ерригача доходех 90 процент совгIа оттадаьд, тIаьхха из хургда:

(млрд. сомаш)

	1968 шу	1969 шу
Пайда тIара паччахьалкхен предприятешеи организацешеи тела ахча	46,3	46,0
Оборота тIара налог	40,8	42,9
Социальни страхованеи паччахьалкхен предприятешеи организацешеи тела ахчаш, колхозашкареи кооперацегареи йоаха кодаходии налог, кхийола доходаш	30,0	30,5

Халкъа боахамера пайда 1969 шера 74,7 млрд. сомага дIа а кхаьча, укх шерарчуча нийсбича 13,7 процент совгIа дукхагIа хургба.

Боахама реформа промышленностан халкъа боахама кхача доакъошта юкъеяхьаро шеръю КПСС ЦК сентябрьски (1965 ш.) Пленума решенешка хьежжа оттаь, пайдаш бюджетаи предприятештеи юкъе дIанийсдара керда порядок юкъейоалара сфера. Из гуш да, белгтала аьлча, пайдах тIа-тIа доккхагIа дола дакъа предприятела шоаш воспроизводство шеръяран экономически стимулироване фондаш хьаяран пайда эцаш хиларах. Капитальни балхашка, шоай доалахьарча оборотни средствай нормативаш лакхъярга, кхыча плановни гIулакхашка дIадахийтара боахаме бутеш бола пайда 1969 шера 28,8 млрд. сомага дIа а кхаьча, укх шерара нийсбича 46,1 процент дукхагIа хургба. Экономически стимулироване фондашка дIачутелаш дола ахча 6,8 млрд. сомага дIа а кхаьча. 1969 шера 29,3 процент дукхагIа хургда укх шераца нийсдича, цул совгIа, производство дегIайоалаяра фонде хьожалдергда амортизационни отчисленеех цхьа дакъа; цу фонде хьачудоагIаш дола деррига ахча 2,5 млрд. сом хургда 1968 шера 1,6 млрд. сом мара ца хиннача метте.

Предприятеша шоай гIулакхашка дIаухийташ бола пайда дикка алсамбаьккхар бахьан долаш кIезиг-дукха кIезиглу бюджете бадача пайда дакъа. Бюджете дIалуху деррига ахча 48 млрд. сом оттаду, цунах боахам лелабара кердача хьалаш тIе яьача предприятешкара 32,7 млрд. сом, цу даькъе: производственни фондех тела мах — 11,3 млрд. сом; фиксировании платежаш — 2,6 млрд. сом.

Предприятеш кердача хьалашка баьча балха итогашка, аьлар докладчика, къаьгта хьохьокхаш бакъъю пайда дIанийсбарен экономически стимулироване фондаш хьаярен кердача порядка дика результаташ. Цо новкъостал ду производства планаш толамегIа кхоачашъяра, продукцена реализаци яра, накопленеш Iоаяра.

Коммунистически партен Советски правительствай планови, финансово-кредитни, боахама органий кулгалхошкара дIалех боахам лелабара кердача методе биззагIа пайда эцаран уж эргайоахаш тоаярех уйла тIаерзелга. Дикхар санах латт аьлча, из латт, паччахьалкхен планировани экономически стимулироване ерригача система халкъа боахама дерригача доакъошка Iилма - техническ прогресс дIахо сихъяра новкъостал дарах. Производственни фондах телаш бола маьхах пайда дикагIа эца, экономически стимулироване фондаш хьаярен уж дIанийсъярен порядок тоае, боахама дерригача доакъошка дерргIа боахача расчет, чIоагIъе, централизованни паччахьалкхен планировани предприятеша шоай мукъагIа а йолаш боахам лелабелгеи цар инициативен дегIаккхувларца нийсагIа цхьана тарьелга Iалашде йиш хулийташ дола пайдане гIулакхаш вIаштIехьдахана дагдаш.

1969 шера оборота тIара хьачуйоагIа налог, планагIа лаьрххIача тайпара промышленни продукци алсамъяларгеи товарооборот шеръяларгеи хьежжа, 2,1 млрд. сом, е 5,1 процент дукхагIа хургья. Цунца цхьана ала доагIа, товараш хьаде оттаь план тIехкхоачашъяра вай боахама йоккхий резерваш хилар.

Долла хIама данза дергдац бахача наха товараш хьадара оттаь план кхоачашъяь ца Iеш, тIехкхоачашъелга а Iалашдара, арахецача продукце ассортимент ма могга шеръяра а дикал лакхъяра а.

1969 шера бюджетера бахача нахагара хьачуйоагIа паччахьалкхен налогаш, хIанз ертача налогий боарамга а къахьегамхой къаьст-къаьстача категорешта телаш йолча льготашка а хьежжа, 11,5 млрд. сом оттаьй. ПаргIатта йоахаш-эцаш йолча заемаштеи ахчаи-хIамай лотерейи билеташтеи реализаци ярах хьачудоагIа ахча 0,5 млрд. сом. лаьрхIад. Деррига а лаьрхIача бахача наха декхарийла болаши шоай лоIамагIеи текха ахча 1969 шерарча Паччахьалкхен бюджета ерригача доходех 9,3 процент хургда, вешта аьлча дукхи совгIа-эллешагIа доацаш укх шерарча боараме.

1969 шерача бюджетера керттерча гIулакхашка дIадодар укх ахчай боараме оттадаьд:

(млрд. сомаш)

	1968 шу	1969 шу
Халкъа боахам	58,4	58,3
Социально - культурни гIулакхаш	48,7	51,0
Оборона	16,7	17,7
Управлени	1,6	1,6

Боахам лелабеча кердача хьалашка шерра-шера доккхагIа хул халкъа боахам дегIабоалабарга дохийтача, предприятей шоай доалахьарча ахчай дакъа. 1969 шера бюджета а предприятей шоай доалахьарча ресурсай а чотах халкъа боахамга деррига дIадохийта ахча 116,5 млрд. сом а укх шерарчул 11 процент совгIа дукхагIа а хургда. ДIадоайтача ну хачашта юкъера предприятей шоай доалахьара ахча 58,2 млрд. сом хургда.

Халкъа боахама дукхха хьожадаьча ахчо йиш хулийтаргья хьатIадоагIача шера эза-йоккха промышленность дегIаахара темпаш сихъелга, юртбоахама производство дIахо айелга, нийги кхачани промышленность сихха дегIайоалаелга, чуIе мIенош дукхагIа хьалделга, бахача наха ду коммунально-бытовой гIулакхаш тоаделга Iалашде.

1969 шера дикка дукхаьIо хул социально-культурни гIулакхашта финансировани ярта паччахьалкхено дIадохийтар . 1969 шера деррига а Iилмага дIадохийтар 9 млрд. сомага кхаччалца хIана хилап аьнна дукхагIа хургда, цунах бюджета чотах къовстаду 6,3 млрд. сом 1969 шерарча бюджета тIа теркалдаьд доазол декьарча паччахьалкхенашцара СССР экономически культурни бунчамаш дIахо дегIадоаладелга.

Докладчика хьакхайкадир, сесси хьажийта СССР Министрий Совето хьачуеннача 1969 шерарча бюджето хьатIадоагIача шера халкъа боахама планагIа лаьрхIача дерригача гIулакхашта финансировани елга Iалашдеш хилар.

Промышленни производство дегIаахара лакха темпаш Iалашъю отраслеви структура эргайоахаш тоаяро, халкъа боахаме Iилма-техническ прогресс вIаштIехьйоахаш дола доакъош сихха дегIаахаро.

1969 шера промышленноста еш йола финансировани 14,2 процент лакха ена. 59,8 млрд. сом хургья. Промышленностага дIадохийтар чIоагIгIа алсамдаккхаро Iалашду производственни фондаш дIахо йоккхагIа хулга, керда техника юкъейоалаелга, къахьегама овсарле лакхелга, къаман доход дукхагIа чулийтилга.

Дукхха ахча хьожаду эза-йоккха промышленность а эггара хьалха бергача халкъа боахаме техническ прогресс вIаштIехьйоахаш йола доакъош а дегIаккхувларга. 1969 шера эза-йоккхача промышленноста хьожаду 52,3 млрд. сом, е укх шерарчул 13,4 процент дукхагIа.

Халкъо леладу товараш дукхагIа хьадара оттаь лакха планови заданеш кхоачашъяра йига, кхачан, моттигера промышленность дегIайоалаяра хьожаду ахча хьатIадоагIача шера 20 процент совгIа дукхагIа а хинна, 7,5 млрд. сомега кхоачаргда. Берашта лаьрхIа дола товараш дазергIа хьадар дукха кIадаш чукьахьарча маьхех дIахец яйгача промышленноста Министерства предприятешта. Берий ассортимента товараш хьадарга доккхача кIадай маьхашта юкъейолаш йола юкъ хьалйнзара 1969 шера бюджета тIа 300 млн. сом оттадаьд.

Докладчика белгалдаьккхар, берий товараш хьадара план укх шера дигача промышленноста ерригача предприятеша кхоачашъеш ца хилар. Из бахьан долаш цхьайолча городашка розничи торговле уж тоъац. Яйгача промышленноста Министерство а берашта лаьрхIа товараш хьадеш йола кхы ведомствош а предприятеш а декхарийла а 1969 шера оттаь производства план кхоачашъяь ма Iеш, тIехкхоачашъе а.

Бахача наха тIа-тIа дукхагIа кхотташ дола товараш гIулакхаш кхоачашдара кIезигача лоархIаме ц моттигера промышленности бытовой гIулакхаш ду предприятеши. Моттигерча промышленноста продукци 12 процент дукхагIа хургья 1969 шера, хIаьта бытовой гIулакхаш дара боарам — 21 процент. Цу доакъошта еш йола финансировани 1968 шерарчул 20 процент дукхагIа хургья.

Министра белгалдаьккхар, производственни мощностех пайда дикагIа эцаза, къахьегама овсарле тIа-тIа дукхагIа лакхъяйза, цу лардатIа производство шеръелга, продукци арахецарга дIабода мах лохбелга, пайда алсамбоаккхилга вIаштIехьданза дарг ца хилар.

Производствои накопленеши алсамъялга дукхача хьала общественни къахьегама овсарле лакхъярца дувзаденна да. 1969 шера плана лоархIамашка хьежжа дукхагIа йоаккхаш йолча промышленни продукцех 80 процент совгIа яр къахьегама овсарле лакхъяра чотах хила еза.

ХIанзле а кIезига яц керда техника юкъехухьаш а къахьегами производствои вIаштIехьйоаккхилга хаддаьза тоадеш а, хьалхагIа хинарaш миссел мара болхлой боацаши хIаьта дукхагIча хана кхы а кIезигагIа болаши продукци дукхагIа арахецилга вIаштIехьдоахаш йола предприятеш. Цхьабакъда, предприятей цхьаболча боахама кулгалхоша хIанз а де доагIар дац къахьегама овсарле дIахо лаккхъяраи юкъера алапи лаккдаларца нийсайича къахьегама овсарле дукхагIа лаккхъяран. Из лоархIамегIара халкъа боахама декхар кхоачашдечара кхоачамбоацараш дIадахаиза даргдац предприятейи министерствайи кулгалхоша.

Продукци дукхагIа арахецаран боахама чухьара накопленеш алсамъяхарен йоккхий торонаш йоахк производства чурча гIулакхашка дIадодар бедал, материалаш, электроэнерги кхоара чотах дIахо кIезигдарах.

Общественни производства эффективность лакхъяра а планировани экономически стимулированеи керда система юкъеяхьаран, аьлар В. Ф. Гарбузова, новкъостал даьд 1967 шера юкъедоаладаьча эза-йоккхача промышленноста продукце кердача оптови маьхаша.

Цунца цхьана, продукци хьаярен йоахкарен хьалаш хувцалуш хиларца дувзаденна оптови маьхаш дIахо эргадаьха тоаде деза. СССР Министрий Совето белгалдаьккхад, СССР министерствашеи ведомствашеи оптови маьхаш оттадарен юкъедоаладарен даькъе паччахьалкхен дисциплина чIоагIъяра кхоачамболлаш уйла тIайохийташ ца хилар. Шоай кердача предприятешка цу балха тIахьожим эсала лоаттабеш хилар.

Цунца дувзаденна дукхагIа хьаделанза дергдац уттадеш долча кердача оптови маьхай проекташ экономически нийсагIа хулга, цу тайпара продукци хьаярга дIалодарий кийдеш долча оптови маьхай боарамашa искусственно лакхдара торо юкъера яккхар дукха.»

СССР Госпланера маьхай паччахьалкхен комитети моттигерча цун органаши шоай аргIанна декхарийла а оттадаьи хьадеш долеи маьхаш, ниса хилийтара доаттабу тIахьожаш чIоагIбе.

1969 шера бюджете транспортеи бузамех масса а тайпа дIахо дегIадоаладара йоккхий средстваш дIанхийта лерхI. Цу отраслешка деррига хьожаду 11,1 млрд. сом.

Боахам лелабара кердача хьалашка министерствашеи ведомствашеи дукхагIа йоакхо е эза экономически финансови службаш чIоагIъяра, предприятей экономически финансови массеза а кIоарга Iомале деза, боахама чура торонаш маьогга гучайоалилгеи царех пайда эцалгеи Iалашде деза.

Вай парте Центральни Комитето, йоахар докладчика, дIахо юрта боахам дегIабоалабара темпаш лакхъяр лоархIамегIара политически, ерригача парте, ерригача паччахьалкхен декхар лерхI.

Парте XXIII съездеи КПСС ЦК Пленумийн решеней ларда тIа чакхдаькхача доккхийча гIулакхаша, колхозникашеи совхозий болхлошеи шоаш ца кхоабеш къахьегаро, хIаьта кхитта городо вагIоралхьарe юрта лаьча новкъостало гIо дир юртбоахама производство а цун кертера доакъош а дегIадоаладе.

Юртбоахама производство дIахо дегIайоалаяра, растениеводствои хьайбий боахамех продукци алсамъяккхара лоаттабеча кхоесама кертера достамаш белгалдаьхача КПСС октябрьски Пленума решенеш сихагIа раьза хинна тIайнкар совхозаш хайкьо. 1969 шера планаш бюджето юкъедоагIа юрта боахама материально-технически база чIоагIъярги цун эффективность лакхъяран Пленумо да лоргIа гIулакхаш.

ТIадоагIача шера юрта боахам дегIабоалабера хьожаду бюджето 8,2 млрд. сом. Совхозийн производствой кхыча предприятей шоай средстваш лаьрхIача — 17,2 млрд. сом, е укх шера хинначул 1,2 млрд. сом дукхагIа.

Шоай средствайи банки Мелиорацехарна лучa средствайи чотах дIахьажийта хьожаделга 3 млрд. сом. Колхозашта лун дола лоакхача кхерада дола кредиташ 4,6 млрд сом оттадеда.

Цу средствай чотах совхозашчигIулакхаш гIо дергда колхозашеи совхозашеи технически Iалашъяра боарам дегIабоалабе, юрта боахама вахара хьал дIахо тоаде.

КПСС, ЦК майски Пленума решенеш лаьде а дукцаш вай паччахьалкхено шерагара шерага алсамдаккх мелиорацехарна гIишлошъяраш лелаш тIера тоадаран дIадоахийта дукхъа. 1969 шера лаьтта хий дилабаи хий дуллергола боахам вIаштIехьбаккхаран. лаьттанта мелиорацин яа цхьалоа гIулакхаш хьожаду 3 млрд. сом, е укх шера хьожадаьчул 470 млн. сом дукхагIа.

Юртбоахама производстве тIа-тIа дукхагIа лоархIам болаш я совхозаш. Мехка хIана я 13 эзар гергга совхоз. Царех дукхагIъяраш механизированни рентабельни боахамаш шоаш хилар гойташ я.

1969 шера производство дегIайоалаяра, совхозаш кердача технически Iалашъяра, лаьтта леладе культура дикагIа хилийтара хьожаду ахча — 7,9 млрд. сом, цунах бюджетера 3,2 млрд сом.

Совхозий производства рентабельность лакхлу. ТIадоагIача шера совхозаши кхыйола паччахьалкхен юртбоахама предприятеши 2,4 млрд. сом пайда бе болаш я. Цох лоархIамегIа дола дакъа цар кира а дуеш, производство шеръеран болхлошта совгIат дарак дутарг а болаш.

Юртбоахама производства эффективность лакхъяра хьожаьча экономически мероприятей система юкъе къаьстта лоархIам болаш да совхозаш леррах йизача боахама расчета тIа йоахилга. 1968 шера кхы тIа йизача боахама расчета тIа яха лерхI 2,9 эзар совхозаш. ТIадоагIача шера йизача боахама расчета принципаш тIа болх беш хургья 3,7 эзар совхоз, ерригех 29 процент.

1969 шера колхозашти совхозашти тракторaш, комбайнаш, юртбоахама машинаш, эшаргйола оаттадлаш минеральни удобренеш, производства эша кхыйола продукци дукхагIа лоаттаергья. Из дакца «Сельхозтехника» объединене товарооборота дукхал 600 млн. сома лаккхлугья, 10 млрд сомага а кхоачаргья.

Колхозий боахам дегIабара бокка лоархIам болаш да банка кредиташ. 1969 шера колхозашта капитальни вложенешта дургда 1,9 млрд. сом кредит, е укх шера денначул 7,2 процент дукхагIа. Цул совгIа кредиташ хьожадаьд гарантированни боарамах шоай доалалье долча средствай чотах къахьегамах мах бала йиш йоацача колхозашта.

Колхозашкара йоагIа подоходни налог 760 млн. сом лерхI. ЛерхIаш да шера колхозашта тIабоагIа ахча пайда 1,5 млрд. сом, е 5,4 процент алсамбаргба.

КПСС ЦК октябрьски Пленумо оттадаьд подоходни налога система дIахо тоаяра декхар. ЛерхIар да боахамий рентабельностига хьежжа налог тоаяра цхьала оттаелга. СССР финансай министерствай кхыча ведомствашца цхьана предложенеш оттаеш я цу дешa.

Парте XXIII-ча съезда оттадаь декхараш кхоачашдеча, белгалдир докладчика, боккха лоархIам болаш да капитальни строительства эффективность лакхъяр. Строительствера оборотни средстваш дукхагIа хилийтар юкъе а хьош централизованни капитальни вложенешта финансировани яра дIадахийта лерхI 1969 шера 52,5 млрд. сом цунца цхьана бюджета чотах 25,5 млрд. сом.

Цул совгIа 1969 шера централизованни боахаме источникийн банка кредитеи чотах капитальни вложенеш ергья промышленни предприятеш шеръярца хIоалле, йола, хIаьта кхитта наха чубеха кIенош, культурно-бытови объекташ еа. 1969 шера дIахо а дукха кIенош дергда наха чубаха. Цунна хьожадаьд 8,6 млрд. сом, цо Iалашдергда халкъа боахама плана тIа оттадаьд боарама наха чубаха кIенош хьалаь дакха. Наха чубаха кIенош деча кооперацее 1969 шера хьажаергда юкъара пайда 6,5 млн. квадратни метр бола наха чубаха кIенош, укх шера 5,8 млн. хиннача. Цунца лоархIа цхьа чубаха кIенош деча кооперативни кредит дургда 600 млн. сом, 1968 шера денначул 22 процент дукхагIа.

Капитальни строительстве 4 млрд. сома йоакха запасаш а дIаоттанза болча оборудоване. 1969 шера бюджете оттадаь да строительстве чура йоронаш сорнагIъяха, дIаоттаьза планал совгIа йола оборудовани 1,4 млрд сома кIезигьелга юкъе а хьеш.

Стройкашка гIолла халкъа боахама къаьстта боккха лоархIам бола производственни мощносташ сихагIа болх бе йолайлийтара дукъа СССР стройбанка кредитни плана тIа 800 млн. сом ахча хьожадаьд капитальни балхий план тIехкхоачашйоай а кхына.

Правительства аьча решенега хьежжа 1969 шера 1 январе лена строительстве керда сметни нормаши маьхаши оттаду, строительни балхашта индустриализаци яра боарам лакхбалари производства технологи доаялари лоархIаме лувцеш дола. Кердача шера нитта юкъе яьу, нецладин расходийн планаш дакоалеидейн керда нормаш. Планеи бюджетеи белгалдаь да 1967 шера дIадаргIъеккача строительни министерствай производственни база чIоагIъяра де дезараш.

1969 шера строительстваи гIишлоший материалаш еча промышленностеи болхлой планеш лаккху. Цо гIо дергда строительстве надраш дIачIоагIъяра, капитальни гIишлошъяра планаш кхоачашъяра цар безам тIабохийтаргба.

Къахьегамах дучун керда хьалаш 1969 шера белгальаьча отраслешка деррах юкъехьоргда. 1969 шера цу гIулакха лаьрхIа бюджете хьожадаьд 540 млн. сом, хIаьта строителий балха алапеи фоид лакхъяра деррига дIадохийтар шера лоархIам бача 1,5 млрд. сом дилаа да.

Уж деррига гIулакхаш тIадерзадаь да капитальни строительствой тоаяра, капитальни вложенеи эффективность айяра, гIишлош сихагIа хьалъяра, строительни организацешка боахама расчет дIахо чIоагIъяра.

В. Ф. Гарбузова, хоам бир, наха эша товараш дукхагIа арахецара ларда тIа пятилетка кхаь шера товарооборота план толамца кхоачаш а тIаьхкхоачаш а ю. Цу юкъа розничи товарооборот 29 процентах тIехлаккхъеннай.

1969 шера товарооборот 143 млрд. сома оттаьй, 1968 шераца нийсйича 7,5 процент дукхагIа хул. ЛоархIам болаш шер а дургья керда а яргья товарий ассортимент.

Торговлена финансировани ярaн кредиташ теларaн кердача шера доккхий средстваш хьожадаьд. Паччахьалкхен бюджетереи торгови организаце шоай средствайи чотах паччахьалкхен торговлена финансировани яра хьожалергда 1,8 млрд. сом, е укх шерарчул 6,8 процент дукхагIа.

Потребительски кооперацe организацеша торговли заготовкаш шеръяра юрта кхы тайпе гIулакхаш дара 800 млн. сом гаргга къоастадергда. Цу деррига средствашa торо хулийтаргья сикайн, столовайн, торгови базайн сеть шеръе, торговле материально-технически база тоае. Товарооборот дегIаярца дукхагIа да торговлена лу кредиташ, тIадоагIача шера уж кхоачаргда 26 млрд. сомага.

Бюджете оттадаь да халкъа боахаме оборотни средстваш дукхагIа хилийтара 4,4 млрд. сом хьожаде. Шоай оборотни средствай нормативаш юкъара боарам 1969 шу чакхдолаш 73,5 млрд. сомага кхоачаргба. Оборотни фондашта банкаша лоацача хана лу кредиташ 1969 шу чакхдолаш 95 млрд. сом хургда. Министра кхайн цхьана белгалдир дукхача предприятешка хIана я долаш да лоархIам болаш нормативел тIех дола товарно - материальни рузкъаш. Бюджете оттадаь да уж рузкъаш хIеянгагIа дара чотах 1 млрд. сом юкъе доаладе, хIаьта кхитта оборотни средствашa сихагIа го боахаргбола кхидола гIулакхаш де.

ТIехьарча шерашка, дIахо йоахар докладчика КПСС ЦК-си правительстваси дукхха доккхий гIулакхаш даьд просвещени, Iилма, культура, унахцIено лораяр дIахо дегIадоаладаре, социальни страхованеи Iалашони система тоаяра тIахьожадаь. СССР паччахьалкхен бюджета 1969 шера социально - культурни гIулакхаш дара дIадахийта хьожадаьд 61 млрд. сом, е укх шера денначул 2,3 процент дукхагIа.

Уж расходаш укх тайпара дIадаь:

(млрд. сом)

	1968 шу	1969 шу
Халкъа образовани, Iилма, культура	22,1	23,1
УнахцIено лораяра, физически культурен	8,1	8,4
Паччахьалкхен социальни страхованеи социальни Iалашоа	18,8	19,5

Бюджетера доахийтачунна цхьана социально - культурни гIулакхашта йоккхий средстваш — 6 млрд. сомал тIех хьожаергья предприятей, колхозий фондашкара а профсоюзий средствашкара а.

Советски Союзе шерра дегIаенай халкъа образовани система. Юкъара дешара школашка, профессионально-технически училищашка, юкъерча специальни лакхерчеи дешара заведенешка деша багIараш 80 миллиона совгIа да.

Вай мехка боккха теркам тIабохийт беракашка дешийтара. ТIадоагIача шера школаши школашка дана ха йоаца берий учреждениши лелаяра паччахьалкхено дIадохийтар 4 процент гергга дукхагIа 7,4 млрд. сом хул.

Шерью берий бешийн яслейн сеть. ТIадоагIача шера берий учрежденеш лелаяра хьожаду 3 млрд. сом дукхагIа. Правительства решенех СССР паччахьалкхен бюджетера 125 млн. сом хьожаду школе дaха ца йоаца бераш лелаеча учрежденешка берий кIеношкеи берашта дикагIа хьелаш болара.

ХIанзарча кьаллашка тIа-тIа дукхагIа лоархIам болаш да боахаме культурен дерригача доакъошта кадрaш кийчъяр. Лакхерeи юкъера специальни дешара заведенешта, профессионально - технически училищашта, кхыча дешара заведенешта финансировани яра бюджете хьожадаьд 4,3 млрд. сом, е укх шерарчул 4,8 проц. дукхагIа.

Вай паччахьалкхено массаза йоакхо ю халкъа унахцIено лораяран медицински Iилма дегIадоаладаран. Уж дешаш укх шера къоастадаьд СССР Лакхехьарча Совета йиълагIча сессе решенешеи, КПСС ЦК-и Советски правительствай дукха ха йолаш тIайийцача сокхом. Цу решенешка хьахара бюджете оттадаьд дарба ду учрежденеш лаьрхIача оборудоване Iалашъяра, хIаьта кхитта медикаменташта, кхачан, кхыча гIулакхашта дIалохийта ахча дукхагIа хьожаде.

Бюджетера 1969 шера больницаш, поликлиникаш, кхыйола медицински учрежденеш лелаяра хьожаду 8,4 млрд. сом. Цо торо хулийтаргья дарбаи - профилактически учрежденей сеть шеръеи бахача наха медицински гIулакхаш дела тоадеи.

Бюджете лоархIаме моттиг дIалоаш паччахьалкхен социальни страхованеи Iалашоннеи хьожадеча ахчо. ТIадоагIача шера из 1 млрд. сом гаргга дегIа а доагIа 19,5 млрд. сом дукхагIа а хул. Масса а тайпа пенсеш телара бюджета средствай чотахи кхыча хьасташкарeи хьожаду 15 млрд сом гаргга.

Социальни страхованеи социальни Iалашоннеи хьожадаьчунна юкъе лоархIаме моттиг дIалоаш ВЦСПС-о оттаеш а кхоачашъеш а йолча паччахьалкхен социальни страховане бюджето. ВЦСПС бюджет СССР Паччахьалкхен бюджета юкъе йихьай 14,8 млрд сома. 1968 шераца нийсйича 6,1 проц. лакх а лу. Цу средствех пайда эаргба болхлоштеи гIулакхерча наьха санаторно - курортни дарба дечеи салоIачеи, пионерски лагерашеи, къахьегамхоашта тайп-тайпара пенсеши пособеши луча.

Вай мохк, аьлар докладчика, кхидола социалистически мехкаш санна, гIерт дунен халкъашта юкъера тIулакхаш машара средствашца къоастаде, деррах дIахьу дунен халкъашта юкъера кьаьна къахьегара, шоай оагIорахьара из де гIертача ерригача паччахьалкхенашка дикаче лоалахой гIулакхаш дегIадоаладара политика.

Вай халкъ фийла хьожаш да машарен социализман моастагIий бIехача уйлашка. Партеи правительствай чоалланера дунен халкъашта юкъера хьал теркал а деш дааза даргдоацар ду мехка оборона низ чIоагIбара, СССР тIемца кийчдаьча низий тIема низ айбара.

Мохк лорабара 1969 шера СССР паччахьалкхен бюджете хьожадаьд 17,7 млрд. сом, бюджето дIадохийтачох 13,2 проц. хул из.

Новкъостий депутаташ! Паччахьалкхен доал дара органаш лелаяра бюджетера хьожаду 1969 шера 1,8 млрд. сом, вешта аьлча укх шера дIадохийтачул боарам тIа дус.

Партеи правительствай массаза а теркам лоаттабу демократически централизма ленински принципай ларда тIа доал дара организационни формаш тоаяра, доал ду аппарат дерегIа хилийтара.

1969 шера плана тIех бюджета тIера лоархIам баьб халкъа боахама доакъошка тIабоагIа пайда а бюджета тIадоагIар а доал ду аппарат лелаяра дIадохийтар кхоларa чотах 1,4 млрд. сома дукхагIа де.

Данза даргдац дIахо а доал ду аппарат тоаелга а из лелаяра дIадодар кIезигделга а.

Докладчик лаьррхIа сом союзни республикай бюджеташ тIа. 1969 шера уж дIахо доккхагIа де лерхI. ТIадоагIача шера уж 60,5 млрд. сом хургда, вешта аьлча укх шера чIоагIъяьча бюджетаца нийсдича 6,3 проц. лакхлу.

	млн. сом
РСФСР	32.126
Украински ССР	10.423
Белорусски ССР	2.486
Узбекски ССР	2.611
Казахски ССР	4.966
Грузински ССР	1.192
Азербайджански ССР	1.225
Литовски ССР	1.110
Молдавски ССР	879
Латвийски ССР	780
Киргизски ССР	708
Таджикски ССР	660
Армянски ССР	823
Туркменски ССР	589
Эстонски ССР	530

Союзни республикай боахама финансировани елга 1969 шера 51,1 млрд. сом хургда, цунца цхьана бюджетера — 24,8 млрд. сом боахама шоай средствай чотах 26,3 млрд. сом.

Союзни республикай бюджетеи тIара социально культурни гIулакхашта хьожаде лаьрхIад 33,5 млрд. сом, 2,9 млрд. сом укх шерарчул дукхагIа.

Цу средствашa торо хулийтаргья халкъа дешара заведене унахцIено лорайра, социальни Iалашон учрежденей сеть шеръе, инвентарацеи оборудованеи Iалашъелга тоаде.

Союзни республикашка лоархIаме моттиг дIалоаш моттигерча бюджеташа. ТIехьарча хана КПСС ЦК-е СССР Лакхехьарча Совета Президиума, Советски правительства цхьайола решенеш яь къахьегамхой депутатий юртийн посалковни советаш боахамеи культурни гIулакхашка хьожалга дIахо шердара, цар бохжеташ чIоагIъяра.

Цо кхы а дикагIа торо хулийтаргья социалистически демократи Iаьдала моттигерча органий инициативеи дIахо шеръяра, хIара края, области, города, района экономикеи культурен дегIаяра темпаш сихъе.

Министра В. Ф. Гарбузова аьлар, СССР Министрий Совето СССР Лакхехьарча Совете чIоагIъе дIалу 1967 шера СССР паччахьалкхен бюджет кхоачашъярах йола отчет. Бюджет тIадоагIачунга дилача кхоачашъяь 117,1 млрд. сом, е 102,2 проц. дIалахийтачунга диллача 115,2 млрд. сом, е 100,9 проц. ТIадоегIар дIадахийтачул 1,9 млрд. сом дукхагIа хиннад. ТIаденачуни дIалахачуни къаьст-къаьстача тайпех дола хьамаш да депутаташий дIаенача отчета тIа.

Докладчика белгалдир, КПСС ЦК-ей Советски правительствай партийни, советски, боахамеи организацешкара хьает советски боахаме эзкомаш тIера ца довлаш кхоачашдара лардa тIа деррах паччахьалкхен дисциплина чIоагIъяр. ТIадиллар кхоачашделга чIоагIа хьехкар, кхоачам боацараш ла ца магар, критически тохкам бар вай кхараш бега болха юкъе массаза йола принципаш я. Плановни финансови дисциплина исллагIча тайпара толлярца хьаьлда къовсам лоаттабелга — вай мехка хьалхашка латта декхараш толамца кхоачашдара хиланза даргдоацаш хьал.

СССР Лакхехьарча Совета сесси лоца оттаь пятилетка пхьалгIа — 1969 шерара СССР Паччахьалкхен бюджет—из машара, экономика дIахо дегIаяра, халкъа вахар тоадара бюджет я, аьлар юххера а В. Ф. Гарбузова. Шеко яц 1969 шера плани бюджети толамой кхоачашъяра советски халкъо ший деррига низаш тIадохийтаргхилара, вай мехка коммунизм хьалъеча керда доккхий толамаш доахаргхилара.

Ленински къахьегама вахта эттача Грозненски «Электроприбор» яхача завода коллективо хахал дукхха а хьалха кхоачашъяьй 11 бетта плаи. Планал совгIа арахийна шарикови ручкаш, тайп-тайпара аппараташи машинаши 43,9 эзар сома мехла я. Дукха хIама ца яцаш хIанзалехьа кхоачашъяьй завода болхлоша пятилетка кхоалагIа шера план а. Цига хьинаре къахьегараш белгалъяьнна я упаковщица А. Таранова, наладчик Б. Мищенко, сборщица Е. Зубкова, кхыбараш.

Сурта тIа: ампулаш хьалъюзаш ца автоматически лине наладчик Б. Мищенко.

И. Пашева сурт.

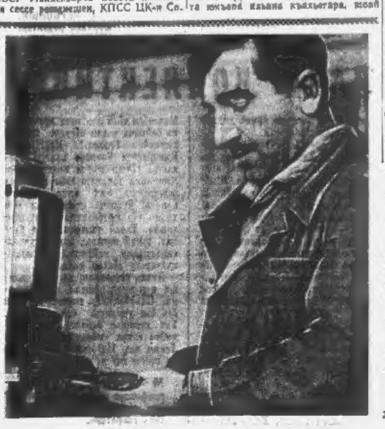

ДОТТАГIА ДАГАЛАЬЦА

ПОЭТ МАМАКАЕВ IАРБИ ВАЬ 50 ШУ ДИЗАРГА

●

Цу дана Серноводске хиннача Нохч-ГIалгIай педучилища хьехархочо Мехтиев Исмаlала дехарах берриташ хIана бац аьнна бола студенташ стихаш язъеш бар. 1937-чу шера апрель бетта дар из. ХьатIакхоачаш вар Цхьоалагlча мая деза денош. Аренаш сийнъелар. Сийнача баьца юкъе, сийрда седкъий санна, лепар зизаш. Царна тIа гIолла хьувзар кIормацаш. Сайна ма хоь из сурт оттаде а гIерташ мугIараш (12 мугI) яздир аз а.

Тхоашта задане еннача дийнахь айса язъь «стих» дIалла лоарIа цэ веш цхьа кIира дахьккар аз. Май хьатIакхачалехьа тIехьара занятеш йолча дийнахь хьехархочо сога хаьттар:

— Эдилов, Iа язъь яц?

Дагаль дукха стихаш хоаш хиларах белгалваьнна вар со цунна. Хетаргахьа еша а дика ешар аз уж. Хала дар сона айса язъьар дIалла Классера арадаьлча хургдар хоаш вар со. Айса язъьар кхычар язъьчарел дикагIа хургьа аьнна дага а дапар сона, амма дика хилча а Iоттараш хургйоацилта хоаца сона. «Хур хургда-кха», — аьнна дага а долаш, стих дIаелар аз. Цхьоалагlа подкурс чакхйоаккхаш вар со.

Май денош дезлир. ДIайолаелар занятеш, йоккха перерыв йолча хана лоалахарча подкурсерча цхьанне юха гIолла тIехвоалаш екхийта аьлар: «Поэт воагIа». Со кхийрар дар из, дале а, сайна цо аьнар ца хеалча санна классе дIачувахар со. Мехтиева урок яр дIайолалуш хиннар.

Классни журнала тIа еш йола белгалонаш яь яьлча, са стих йийшар. ЧIоагIа хоаста а яь, Мамакаев Iарбена тIехьа гIоргволаш ва хьо, аьлар цо.

Запятеш чакхъяьнначуд тIехьагIа учительске чу а вига дукха къамаьл дир цо сона. Нажаев Альмада, Дудаев Iабадина, Айсханов Шамсудина, Музаев Нурдина, къыбарий произведенеех лаьца дийцар цо. Амма са стих Iарбе стихашта тара а, аьлар.

Iарбе книжка студенташтабIаргалайна дапар, газеташта кепатеха шинхо стих мара. ТIехьагIо кхаьчар тхога «Тийрка талгIий» цIи йола сборник. Из дезаделар студенташта.

1939—1940-гIа дешара шу долалуча хана, язъь иттех стихотворени а йолаш, дагахьа Iарби го уйла йолаш, город Грозверча культпросветшколе хьавера со.

Сайгара цхьа белаие хIама гучалаьлча сайна чIоагIа новкъа хургйолайдаь, Iарбена тIаьаха лоархIаваннар со.

Писателий союза правлени (председатель Дж. Яндиев консультант — I. Мамакаев) чуйолча пIенопта юхе гIолла со тIаьхвуллаш барxI бутт IIабаьлар. 1940-ча шера 10-ча апреле В. В. Маяковски велла итт шу кхачар белгалдоаккхаш нохчий театра зале (хIанзарча филармоне) сайре хилар. Цига дукхьашха бIаргавайра сона Iарби. Маяковскех язъь «Револющие сийлахь поэт» яа цIи йола стих йийшар цо. Н. Музаева а, кхычар а йийшар стихаш. Амма из бIаргагора мара, из дика вовзар хиланзар са.

Цигара ваьлча, са общежите дIа ма ваххенгехьа, аз городе хьавоагIаш еца иттех стих а, цуд тIехьагIа язъьраш а пишка чу тайсар аз. Хьалха царна дукха раьза воапаш хинна вале, хIана уж пайдака йоапнага хайра сана. Цхьа кIира даьппача гIолла, цул тIехьагIа язъь стихаш а йийца Iарби волча вахар со. «Фу арда теш?. Мишта тIаьпаргва?...» цу тайпара хаттараш керта чура дIалалацар.

Стих мегаш яр Iарбе. Лоапца аьлар: «мегаргьяц». Со сиха арэвала гIертар, ваха ца еуш арэварг фукчагIа а дергIолаш а вар. «Сабардел, Iохаэ, — аьлар цо гIаппагахьа пIелг а хьокхаш. Мальхаш тIа хоаш санна гIанда тIа Iохайра со. Цо сога хьаьттар аьде хага маца дехар. Фу бахьан дар цук, мичахьа дешаш ва, хьанстихаш дукха езалу. Фу бахьан йолаш езалу, мишта цхьы дI. Аз жоп денначул тIехьагIа, са стихах лаьца замечанеш йир. Мукъам, размер, рифма дика а аьнна хоастайир. Цхьабакъда риторика я, тема малагIа я хап.

Сурт оттаде гIерташ хилар гучадаьлар, ӏдале а хьалха кхычар уттадаьчарна тара да сурташ. Берда, хьа хьай мара доацаш дола сурт дац стихашка, Оаха, хIана язъечар, уттадеча тайпара сурташ уттаде а ца гIерташ, хьайна бIаргагучча хьисапе вахар, Iалам гойта хьажа веза. Лоацца аьлча хьо повзе сейг боалпачох тара ва, нох цIи лотас хьажа веза. Керттера теркам тIабахийта отта дезача доп оттийтара. Гой хьона аз ер хьа стих мишта тоадьй?...

Цигара араваьлча «Ленин никь» газета редакце вахар со. Iарбе «Тийрка талгIеш» яхача сборника язъь рецензи енна аз цига. Из хьаэпа вахавар со, хIана аьлча шайга озабезам байта аз из язъьй аьнна хета тарлуш дар цунна. Из сона вацар. ШоллагIа-дале, стихаш яхе ца хоаш хилча аз мишта язъергьа стихай сборниках лаьца рецензи.

Цох хIама хиланзар са. Газета бехктохкхамерча секретара Цайхаев Iаьлас лазувгIалзар аз яхачунга.

— Рецензи тхоца мегаш я... Стихаш язъеш ца хилар мара бахьан деце из бахьан зал.

Массеххаза Iарби волча вера стихаш нийца ваха хилар со. Дукхьашха со из волча ваха шу гаргга ха яьлча, 1941-ча шера 4-ча феврале «Ленин никъ» газета тIа кепатеха араьлар са хьалхара стихотворени. Сай цхьаккха сборника юкъе яхийта яц аз из стих. 27-шу хьалха кепатоа мегаш хинна яле а. Иштта кепа ца тохийташ йитай аз кхыйола стихаш а. «Кепатеха стихаш дIалла сих ма ле» Iарбе аххаше айса уж кепаеттийтарах дехкаваьнна душ аз из.

Мичча хьа вале а, дагаеххача стиха тема а, массеха шуг1 хIазбеш оамал яр. Мамакаева шийа.

Iарбе произведенеш шийтайпара лостамаш долаш йола хоа пук стихаш йийшараш. Iадата бе йоалла йоI хи йисте кхайна Iо а йийха, цун оагIох оагIув а теха Iа цун стихай лирически турпал, ие а 30-ча шераш. Цхьабакъда цунна дукхьала цхьаккха валац. Поэта из ала а хоаш дIарах геттара из хила дезаш санна хеталу.

Шийн произведенеш халкъа багахбуппама произведенех йийза йоапаш е IарабистиI новкъа а на воапаш лайора Iарбе. Цунна новлаяушехьа а шийн никъ карабир. Халкъа багахбуппамах шийн произведенешка пайда эцаш хиннаб цо (массане эцаш ма хилара) хIаьта цо яздара лостам къаьстта ба цул.

Берттердар да Iарбена гонахь масса а хана произведенеш язъе хьалаш хулаш хилар. Оалаш ма хиллара стихаш язъеш яц, стихашца вахаш ва. Мамакаев Iарбех лаьца майрра ала йиш я из.

Нохчий Советски поэзи хьакхеллачарех паI волча цун стихаш а поэмаш а ширъенна яц, е шир а дургъяц. Нохчий книжкаш дешарама боккхача безамца еш цун поэтически произведенеш. Цун дешашта яьха эшараш локкаш я радио гIолла. Боккъала чIоагIа халкъа эшаш а хинна дIаэттай уж.

Х. ЭДИЛОВ.

МАМАКАЕВ Iарби.

ДАЙМОХК

Бlаьстенаш Iалаш хезар шу, ламанаш,
ГуьIренаш сапена тоехар шу, ламанаш,
Массазаза суй санна,
шух ваьлла валчунна
Тая хилла кхьаххи до
го сун таххна.

ДIайдайчу шондарий
ворпшенца ихаьнна,
Сирлачу шондарий
кьесамца ораиа,
Сан дагна дукхьавза
даймохкаш ораиаш,
Шуд шорза хIун хир ду
кхь йоччу дагна!

Ва хьена Даймохк! Хьайн
сирлачу некъашкахь
Октябрехь дуьйна хьайн
хиллачу денхарцкахь
Дуьненна некь гойтуш
халкъийн ирс кхолларна
ва жне дан дезарг
хьехийна тхуна.

Дуьххьара дуьнен
дIадолхха бода — дехи
Ирсан некь гайтина,
ва нана — тхан Даймохк,
Шен нана санна, хьо
шорзанца безам вовг
Зен вовр вац, тхоа ва,
Доккьало хьуьна хьо!

●

НАКЪОСТЕ

Шера а чIаштапгаш,
хилла Iаж санна,
Дешандийн ду йIовгаш,
седарчийн сирна,
Шийн кхерсте, цIий ловзу,
бIаьста мохх санна,
Дог доьху, къуьчалевш
морзан там хилла.

Дог доаха дайлучакь,
безанах хьарча,
ДегI тхьна деннучакь,
хьайн хьуьлар гайти,
БIаьрг сирла боллучакь,
хазалла хьажа,
Мотт морзе боллучакь,
малам дог мацца!

Хьорчана хьайн дегIах
къенаннин бехба,
ХIай накъост! айн лаьттахь
Цу вала хир мехха.
Марша кI! Iотаала —
а шаьрабоба
Йиза Iоц шен ханнахь...
тIехьо хир ду тIамехь!

ЮРТА БОАХАМА КЪАХЬЕГАМХОШТА

Кастта юртбоахама къахьегамхошка кхоачаргъя «Сельские зори» яхача журнала укх шера тIеххьара номер. Цу тIа дукха я хьалха латтача боахамий, бригадай, фермай, къаьст-къаьстача юртбоахама новаторий опыт юаппа статьяши корреспонденцеши.

Вай республика хьайбаш делалерашта къаьстта пайдане хургйолаш я Дагестански АССР-ерча зоотехника С. Агабалаева язъь «Лоамашка стационаре» яха статья. Авторо майрра хувш лоамащ дахьIекашка бIаргчача шера хьайбаш мишта доаладе деза. Цун хьехамаш вай республика специалисташта а чIоагIа пайдана хургда.

Дукха статьяш я журнала номер тIа санна беззамаш деллерашта пайдана хургйолаш а.

Аз дIахьха а кердадовлах «Сельские зори» яха сакъердане а пайдана а журнал «Сельскохозяйственная молодежь» кхоске хьда йиш йолга.

С. ЧЕРВОНЫЙ,
журнала редактор.

БАРТ ТАЙНАЧА КОЛЛЕКТИВЕ

Ши бIаьи шоватхъел итт сонгIа комсомолец ва тха училище. Кагирхой уйлаш, хьашташ довзар, вай общества лахха кхетам бола членаш царех бар шийн керттера дехкар дерзI комсомола комитето. Дог гIоздоал училище дешна багIача кагирхой оамал дикача оагIорахьа хувцалуш, царех бизза йаькен дай хулаш латтийга бIаргадайча.

Училище «цIи хеза» вар Н. Шиянов. Дукха ха йоапаш а тIехьа даим тIехьавусаш, мекъа, дешарпа дукха безам боапаш вар из. Вагъяа хIаьэ йовзаргйоапаш хувпаевнай Николая оамалаш. Дика дагадоагIа Шиянова шефство делаьча тха комсомольцашта эггара хьалха баркал кхайкадаь дй. Шоашта баркал аьлча а хургбапар уж кхы чIоагIагIа гIазбаха. ХIаьта дукха ха йоапаш спец. СМУ кулгалкена шоайцига практике хинна Н. Шиянов училище йистеяккхача из шоай предприятие хьожаве аьнна дийхар тха администрацегара.

Цул а чIоагIагIа хараахь делаш вар В. Андрусенко. Дукха хало ла йийзар комсомольций, хьехархой из кхетаве гIерташ. Шийга дIаххар футтаройна дукхаш санна мара тIаэпаш надар. Цу хана Виктора дег чу бода никъ коробир производственни дешара мастер волча Г. Кабардина. Шо кулгалдеча училищи духовой оркестре хьалйийр цо Виктор. Цу хана дезз чIоагIiделар цу пиш сага доттагIал. Шех дика йийша диплом бе делаьд цу хIаьмгIча сага.

Дукха да училище кхетам балара баххах лаьца дуйца йиш йола дикаларах. Шоаш училище йоаккхаш йола ха пайдаьнн сакъердамеш дIахьа хоа кагирхошта.

«Искатель» яхача клуба членаша ноколаш вай тIема сийлен моттиганка гIолла, Ищерская — Малгобек тIом латтача моттигашка бейнача лаьла цIераш тохаш хиннай. Грозне, МалгIабона, Къилбаседа Кавказа кхыча городашка гIишлонаьеча практике болаш дика толамаш гойт училища кешархоша. Укх шера сийнане комсаш чуэцача новкъестал дещ хилар тхо юртбоахама къахьегамхошта. Тхоай толамеч, бёча бахьах, тхоай вахарах лаьца дувцаш сакъердаме сайренаш, лIамагIкхетараш дIахьу оаха.

Дукха гIуллакхаш да тха училища комсомольцашта карагIдаьна. Цхьабакъда, даьлот кхоачам бaь Iап училища комсомольцаша. Укх ленпшка берригa кха тIайкхийта езача юбилейга — В. И. Ленин вaь 100 шу дузача дийна кийча еш ба тхо.

И. МАГОМАДОВ.
№ 10 йолча Грозненски профессионально - техни и т е сие училища ВЛКСМ комитета секретарь.

БАЬЧЧА ДАГАЛАЬТТАР КХОАЧАШДУ

Гергахкхочаш латт советски халкъа сийлахь-доккха цIей—луцел вроьстаниата баьчча В. И. Ленин ваь 100 шу дуза ди. Цу сийлен цIейна берригa вай мохк а санна доккхийча толамашца накъахьхи кийчлуш ба уха района къахьегамхой.

Укх районе 70 эзар совгIа саг ва. Царна юкъе ба нохчий, эрсий, гIалгIай, украинаш, хIинзий, чечний, вай мехкарча дукхача кхыча къамех бола нах. Нагахьа санна Сийлахь - Йоккха Октябрьски социалистически революци хилалехьа Урус - Мартане берригa а цхьа лор, из а доахнига хьожар, мара хиннавеце, хIанз медицински учреждененашка къахьегаш 200 совгIа саг ва, хьалха йоазув - дешар ховши дешa вагIаши нагтахьа саг мара хиннавеце, хIанз района 27 школе 20000 бера хьехаш 800 совгIа хьехархо ва.

Района боахами культуреи дегIаахувалча чIоагIа бола бу къахьегамхой депутатий юртий Советий 466 депутатов районни Совета 75 депутатов. Укх тIеххьарча шерашка совхозийн кхыча предприятейн боахама гIулакхашта уйла дукхагIа тIаахийта ьынай къахьегамхой депутатий юртий Советийн районни Советех исполкомаш. Юртий Советийн районни Советех исполкомий заседанешка хувш укх тайпара хеташ: «Оасарпа лоаттабу къовсам малагIча хьал тIа ба». «Юрта боахама техника хьувкъам чуэпа кийчъэр», «Юртбоахама культурай хьувкъал чуэцилга мишта [illegible].

Юртий Советий бола тоабара къаьстта дика аьттув баьккхаб «Къахьегамхой депутатий юртийн поселкайн Советий керттерча бокъонийн декхарийн хьакъехьарча» закона. БартагIа бола бу хIана юртий Советий председателашеи боахамий кулгалхошеи, боахамь дешаш цхьана, вIаши кага а боалаш къестлу. Цу гIулакха дика хьокхаш толаш ба тхаьццига «Тезинский» совхоза 2-ча отделене управляющи нов. Белоев. Рошни-Чурча юрта Совета председатель нов. Инайкаев. «Красноармейский» совхоза 1-ча отделене управляющи нов. Зебиров. ПойтIарча юрта Совета председатель нов. Нобаев. «Горец» совхоза директор нов. Якаев, Урус - Мартана юрта Совета председатель нов. Пишиев, кхыбараш санна бола кулгалхой. ГIулакхаш иштта бартаца чакхдахар бахьан долаш дика хиннай юртбоахама шера итогаш. Пачхьалкхенга хьайбай продукташ йоткара шера план кхоачашъьй, хIаьта юртбоахама культураш йоткара — тIеххоачашъьй.

Доярка Коргаева, скотник Чуроев, свекла кхеш Умалатова, тхьамка кхеду Дикаев, кхыбараш санна болча юртий Советийн районни Советех депутаташа дика хьокхам гойт къахьегаме, кхетамца шоашта тIехьабоах района берригa къахьегамхой.

Цхьа санна, дукхала а белгалдаьхая Ленина социализми коммунизми котьырг на йий аьнна дагадоха а хьаинт дан хIаннарча Iилман техникан боалам кIоарта боаьаш из хула, вах лакха культура йолаш ца хуле. Ленина из ишта мишта кхоачашъь хеврга тха районага хьежача. Районе я 14 клуби библиотеки, культура 3 цIа, берий музыкальни цхьа школа. Эзалаш болча кагийча нахех мехкарашеи дакъа лоац художественни самодеятельноста кружокашка. Вай республикая гаьнна аоахьа йоаьаш я Урус-Мартана культура цIен халхара коллектив. Шерра хьалъеш латт хIана культура учреждениеш.

Юртий Советаша чIоагIа уйла тIайохийт цах баха йоццагаш тоайра дешаьта. Укх тIеххьарча шин шера банеш хьалъьй Шалаже. Рошни-Чу, Гуршове, ПойтIа, банеш хьалъь йолаш латт Гехи-Чу, Таиге. банеш хьалъе лаьрхIая Комсомольске, Гойске, типовн тихом хьалъьй Шалаже Гехи-Чу, Рошни-Чу, Урус-Мартане, Гойске, Комсомольске, Алхазурове. бола бе йоалалийтай ПойтIарен ГехтIарен столовеш Гойске хьалъеш латт столови.

Урус - Мартан, ПойтIа, Iальхан-Юрт, Гиха санна йолча райоаерча йоккхийча юрташка бахача наха эша гIулакхаш ду мастерскойш а, бытови гIулакхаш ду комбинат хьалъь йолаш латт райцентре.

Юртий Советийн районни Советаш бахха тIа доаха толамаш дукхачча хьале моттигерча Советий массазарча комиссешка хьакхне бола барах тайпа да. Цар бахха тIара масерх масал доаладе безам ба са. Клубаш вIаьлла я а лпар Шалаже, Алхазурове, ПойтIа, кинофильмашка, концерташка хьажа моттиг йолаш бахар цита баха нах. райисполкомага дукха деткъар уж. Культуро - просветительни комиссе председатель. райсовета депутата Гучигова комиссе членашеи боахамий кулгалхошеи цхьана из гIулакх кхета а дь. ЙоагIаш йола рекомендацеш елар. Цувах ника бовлат даьлар. ПойтIа бола беш ла шийна библиотека а йолаш дола культура цIа. хIаьча Алхазуровеи Шалажеи хьалдеш латт культура цIенаши поапрта библиотекаши а йолаш йола клубаши.

Парта райкомега, райисполкомага, лаьде латтача организаша дукха дийткъаб Гехи-Чу баха нах, цигара кхыча юрташка долха наьбъьаш дац яхаш. Из кош наькъаш дехкарех юрташ тоайрех гIулакхашта йолча райсовета комиссе членашца цхьана техкар цу комиссе председателя нов. Павловске. Шийн бе боагIаш бола бола цу комиссе чакхбаккхаб бахьан долаш Гехи-Чура кхыча юрташка бода шин никъ биллаб, хIанз шина автобус яха йоалаьнай.

Уж тайпа дика масалаш дукха а доаладе йиш яр. Цхьабакъда, кхоачамбоацараш а я тха моттигерча Советий балхаца. Уж цIенаьа дIадоахалургдац партийни организацей кулгалца моттигерча Советий берригача депутатий хьынар айдарпа мара.

ХIанз социалистически язь йоаржалай тха района къахьегамхоша сийлахь- йоккхача цIейна В. И. Ленин ваьча дийнахьа хина 100 шу дизаре баха боагIача тайнара вакъабахар дукха. Берригача совхозашка, бригадашка, фермашка, учреждененашка отта а я, къахьегамхой депутатий районни Совета сессе чIоагIагIа шийн цу гIулакха чакхйоахаргйола хьаьнаа мероприятеш.

Иштта кхоачашъеш я вай халхан байрах а хинна дIаэтта ленински идеш.

Ш. ГЕНАЕВ,
къахьегамхой депутатий Урус - Мартана района Совета исполкома председатель.

ДОАЗОЛ ДЕХЬАРА

Дукха ха йоаццаш Экваториальни Гвинея столице—Санта-Исабеле торжественно урагIаьхийтар цу мехко—африкански континента тIарча 41-ча кхий лоIамерча пачхьалкхен — къаман байрахх.

Экваториальни Гвинея чуйоагIа Фернандо-По яха тIайрех, аIамагIа кхы йиь гIайрех. Рио-Муни яха материкони дакъея. Берригa мохк 28 эзар квадратни километр хулаш ба. керттерча даькъе бубки фанги яхача къамех а болаш 265 эзар саг вах цига. Кердача пачхьалкхен столица Санта-Исабель Фернандо-По яхача гIайрен тIа ула.

Экваториальни Гвинея экономика, шн бIаь шу гаргтарча хана испански колонизатораша доел дар бахьан долаш, эсала дегIаенача хьале я. Промышленность яIаалн а яц.

Экваториальни Гвинея шийн лоIаме ала а. Испане правительства вIашиIехьдаьккхад шийн тIема подразделенеш цу мехка хила бокъо йолаш.

СУРТА ТIА: республика къаман байрахх айеча хана. Юкъе латтар—Экваториальни Гвинея хьалхара президент Франсиско Масиас.

В. Корочанцева сурт.
ТАСС фотохроника.

АГЕНТАШ ГУЧАВАЬХАВ

КАИР. 10 декабрь. (ТАСС). ОАР-а контрразведка органаша хоам баь израильски разведка пхи агент гучаваьлахха хиларах.

Фоторепортер Мунир Мухаммед Абдель Гани укх шера 28 ноябре кхерони аэродромера лаьцавар. Цуйгара нерельй ОАР-а экономически тIеман потенциалах йола сведенеш а хIаьта иштта тIема объектий сурташ а тIодела фотопленкаш.

Мухаммед Абдель Гани израильски агентешка цхьана гIулакх лелаарц тIехьаваьнинхав шийн хьамо, Ассошиэйтед Пресс агентства корреспондент Али Махмуд Муса.

Египетски эскара запасера эпсар Абдель Фаттах Абдель Азиз шоашта вогьаеге хинная цар 1967 шера оахки тIом хиннача тIехьагIа израильски плене волаш.

Бакхе берах аиьлагIвар, испански тергеш наьа накктан израильски разведка шийна тIехьаваьнинха хинная Мирсоне. Египетски кешаш дIа-кха деларах йола разведывательни сведенеш [illegible] цхьан египетски лецамнагарра новкъостал хиларга деглахадар не шийна, цхьабакъда, [illegible] Iеьдалашка хоам баьI капитан шо [illegible] вехьаеза гIерт волаш.

Бакхе берах пхоагIвар разведывательни информаци кхьече мехкий посольства беллачунга дIатолаш хинна ОАР-а МИД-е белх баь саг ва.

ХАОТТАМ

Тахан республике гIоалаш Грознеи хувцалуш моркхаш а йолаш, лоадама йоачан а йоцаш, къилбаседа - малхбоалехьара даьгIо мух а хьекхаш хила тарлу. Байсама моркхаш а йолаш, юкъ-юкъе доа а делхаш хургья. Байсанара температура республике гIоала 5—10, Грозне — 6—8 градус шелал, дийнахьа республике гIоала 2—7, Грозне 1—3 градус шелал йолаш хургья.

13-ча декабре нонагIо моркхаш а йолаш, цхьайцайолча моттигашка гIайло доа а делхаш ха латтаргья, даьгIо мух а хьекхаш. Температура: байсанна 10—15, дийнахьа 2—7 градус шелал.

Метеостанци.

Редактор М. К. ЛЬЯНОВ.

АМЕРИКАНСКИ ТIЕМА БАЗАШТА ДУХЬАЛА

РИМ. 10 декабрь. (ТАСС). Город Веронерчен цул прошилерчен массехк эзар болхлачо, студенть, ахархочо, прогрессивни интеллигенцие викалаш дIакъа даьлаэр Итале американски тIема базаш хиларa духьаларча протеста, НАТО агрессивни блока юкъера Итали аралакхара тIехьарча демонстраце.

Италега даим машарех тIема базашта духьаларча къовсамеи политика лелае бииш хилийтар духа, белгалдоахар ораторапа шоаш къамальлаш деш, эггара хьалха къовсам лоаттабанза баргбаш вай мехка, белгала аьлча Венеро области; территоре тIара атомни кхийолен тIема базаш ахар духа.

КХОХКАМ ЧIОАГIБУ

НЬЮ-ЙОРК. 10 декабрь. (ТАСС). Малхбузен Европа махкашка кхокхаш дIахо а чIоагIбеш я ВIашагIкхийтта Штаташ. Пентагоне хьаькайнадаьа, 1969 шера шоалагIча ах шера а къаьркIа хинна американски бIум аэропорта 1969 шера аховарга бах. ТIема ученкаш, «Таймс» яхача ноьдкаши газета белгалдоаьаккхачк. Чехословакия дахьана бригадаш а 30 шина шера гаьа боацаш хургьа. Мелевранка дакъа лацийтара иштта США-ра Малхбузен Германе воаладерга 15.500 салте, «Фантом» яха 100 истребитель - бомбардировщик. Пентагоне иштта хьаькайнадаьа, США эскарха эзаш хинна 5000 саг нагъе а оаши йоза 24-гIа гIишлой дивизия бригада хеддинь ха йоацаш Европа мoоаш хилар а.

IОМАБАЛА—МАЛХБУЗЕН ГЕРМАНЕ

БОНН. 10 декабрь. (ТАСС). Iомабалара курс Малхбузен Германе йоакхарчьа индонезийски эскара эксархьа. Иштта а бундесвера генеральни инспектора Мазьера Индонезе президент а цу мехка геральдарча пхьайл малхехьара главнокомандующи а волча Сухартоца Джакарте хиначча переговорий итогех цаI. Укхаза хьахайначох, Джакарте официально хьахьайкхальх, индонезийски эскарий хьаахара группа бундесвера инструктораша кулгал а деш Iомабала хьатIадоагIача шера январе гIоргхьяр.

Ладувгiа, хьажа

РАДИО

13 декабре

7.20 — «Грозненский рабочий» газета обзор. 7.30 — Передачий программа. 7.35—Москва. 8.15 — «Ленинан некъ» газета обзор. 8.25 — Хоамаш. 8.35 — Ашараш. 8.45—«Къона тIехье» (гIалгIай меттала). 9.00 — Москва. 16.00 — Передачий программа. Микрофона хьалхашка я радио инструментальни ансамбль. 16.45 — Керда хоамаш (гIалгIай меттала). 17.00 — Илли йоах Нохч-ГIалгIай АССР заслуженни артиста Дигаев Велице (нохчий меттала). 17.30 — «Вай индустриальни мохк» (эрсий меттала). 17.45 — Миллионий Ленински университет (нохчий меттала). 18.00 — Керда хоамаш (нохчий меттала). 18.15 — Ашараш. 18.25 — Керда хоамаш (эрсий меттала). 18.40 — Москва. 19.30 — «Общественни порядкана хе тIа» яха радиогазета (эрсий меттала). 20.00 — «Боккхой вахар» яха радиогазета (гIалгIай меттала). 20.30 — «Бал-ха стель дикагIа тоар оаха» яха беседа (эрсий меттала). 20.45 — Москва.

14 декабре

7.20 — «Грозненский рабочий», «Комсомольское племя» газетий обзор. 7.30—Хоамаш. 7.40 — Москва. 8.15 — «Сердало» газета обзор. 8.25 — Передачий программа. 8.30 — Керда хоамаш (нохчий меттала). 8.40 — Керда хоамаш (эрсий меттала). 8.50 — Керда хоамаш (гIалгIай меттала). 9.00 — Москва. 15.15 — Передачий программа. 15.20 — «Сий» яха Бокова дувцар (гIалгIай меттала). 15.35 — «Къона тIехье» (эрсий меттала). 15.50 — Ашараш. 16.00 — «Кавказа Iуйре» яха радиожурнал (эрсий меттала). 17.00 — Москва. 17.15 — Ашараш. 17.30 — «Къонах» (эрсий меттала). 18.00 — «Юртарча навкъашка тIолла» (нохчий меттала). 18.30 — Советски райони художественни самодеятельноста довкъошкой самодеятельни сцене. 19.00 — Москва.

ТЕЛЕВИДЕНИ

13 декабре

17.55 — Передачий программа. 18.00 — Берашта. Фильм. 18.30 — Телевизиони кердадараш (нохчий, эрсий меттала). 18.45 — Техникана ремонт еш латт. 19.05 — Документальни фильм. 19.25 — Саг, общество, закон. 19.55 — Шовиа, берош. 20.05 — Передачий программа. 20.10 — Музыкальни перерыв. 20.15 — Керрдалерий эстафета (ЦТ). 21.15 — Музыкальни календара оагIош «Ромеои Джульетта» яха Прокофьева балет. 21.30 — Кхайкаш из гIьнара навкъаш. Туристски альманах (ЦТ).

14 декабре

15.00 — «Из керрига а Ленина лелида байла. Хамхоева произведенеех (гIалгIай меттала). 15.35 — Документальни фильм. 15.55 — «Старт» яха телевизиони спортивни журнал. 16.35 — Берашта. фильм. 18.00—Фигурни совдозаш хахкарах йола цунен хилкъашта юкъера вль. Ленине цIенагIа йолча Центральни стадиона спорта Дворецера передача. 21.00 — Передачий программа. 21.05 — «Кора хьалхашкара йоI» яха художественни фильм.

РЕДАКЦЕ АДРЕС: г. Грозный, Ленина улица, 11 (3-гIа этаж). Телефонаш: редактора—3-44-06; редактора зам.—3-39-11; бехктохкама секретара—3-34-38; партийни вахарен, культурах, промышленностен отделий—3-42-30; юрта боахамен письмой отделий—3-42-28.

АДРЕС РЕДАКЦИИ: г. Грозный, ул. Ленина, 11 (3-й этаж). Телефоны: редактора—3-44-06; зам. редактора—3-39-11; ответственного секретаря — 3-34-38; отделов партийной жизни, культуры, промышленности — 3-42-30; отделов сельского хозяйства и писем — 3-42-28.

«Грозненский рабочий» издательства типографи. Революци проспект, 7/84.

Типография из-ва «Грозненский рабочий», проспект Революции, 7/84.

СФ05272. Захаз № 5190.